VALORIZACIJA NAJZNAČAJNIJE MATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Ostojić, Lena

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split / Sveučilište u Splitu**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:228:125632

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of University Department of Professional Studies

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

SVEUČILIŠNI ODJEL ZA STRUČNE STUDIJE

Specijalistički diplomski stručni studij Trgovinsko poslovanje

LENA OSTOJIĆ

Z A V R Š N I R A D

VALORIZACIJA NAJZNAČAJNIJE MATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Split, srpanj, 2020.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

SVEUČILIŠNI ODJEL ZA STRUČNE STUDIJE

Specijalistički diplomski stručni studij Trgovinsko poslovanje

Predmet: Upravljanje okolišem i sociokulturnim resursima

Z A V R Š N I R A D

Kandidat: Lena Ostojić

Naslov rada: Valorizacija najznačajnije materijalne kulturne baštine u Republici Hrvatskoj

Mentor: mr. sc. Jakša Geić,prof.

Split, srpanj, 2020.

SADRŽAJ

SAŽETAK ... 1
SUMMARY ... 2
1. UVOD ... 3
2. POJMOVNE DETERMINANTE KULTURE I KULTURNE BAŠTINE ... 5
2.1. Pojam kulturna baština ... 5
2.2. Podjela kulturne baštine ... 6
2.3. Zakonska regulativa o zaštiti materijalne baštine ... 7
3. KULTURNI TURIZAM ... 11
3.1. Značenje i vrednovanje kulturnog turizma ... 13
3.2. Problemi kulturnog turizma ... 14
4. REVITALIZACIJA KULTURNE BAŠTINE ... 17
4.1. Primjeri revitalizacije kulturne baštine u Hrvatskoj ... 18
5. KULTURNA BAŠTINA U HRVATSKOJ ... 20
6. KULTURNA BAŠTINA POD ZAŠTITOM UNESCO-A ... 21
6.1. Materijalna kulturna baština ... 21
6.1.1. Povijesni kompleks Splita i Dioklecijanova palača (1979.) ... 22
6.1.2. Stari grad Dubrovnik (1979.) ... 24
6.1.3. Kompleks Eufrazijeve bazilike u povijesnom središtu Poreča (1997.) ... 27
6.1.4. Povijesni grad Trogir (1997.) ... 28
6.1.5. Katedrala Svetog Jakova u Šibeniku (2000.) ... 30
6.1.6. Starogradsko polje, Hvar (2008.) ... 31
6.1.7. Stećci – srednjovjekovni nadgrobni spomenici (2016.) ... 32
6.1.8. Obrambeni sustavi Republike Venecije 16. i 17.stoljeća u Zadru i Šibeniku (2017.) ... 33
6.2. Nematerijalna kulturna baština ... 36
7. VALORIZACIJA KULTURNE BAŠTINE U HRVATSKOJ NA PRIMJERU ŠIBENSKO-KNINSKE ŽUPANIJE ... 38
7.1. Kulturna baština u Šibensko-kninskoj županiji ... 40
7.2. Swot analiza kulturnog turizma Šibensko-kninske županije ... 42
7.3. Upravljanje materijalnom baštinom Šibensko-kninske županije ... 43
7.3.1. Tvrđava sv.Mihovila ... 44
7.3.2. Tvrđava Barone ... 47
7.3.3. Tvrđava sv. Ivana ... 50

7.3.4. Arheološka zona Ivoševci (vojni logor Burnum) i utvrda Nečven 52
7.3.5. Kninska tvrđava 54
8. ANKETNO ISTRAŽIVANJE PREPOZNATLJIVOSTI MATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE ŠIBENSKO-KNINSKE ŽUPANIJE NA UZORKU STANOVNIŠTVA REPUBLIKE HRVATSKE 56
8.1. Anketni uputnik 56
8.2. Rezultati anketnog upitnika 59
8.3. Analiza provedene ankete 64
9. ZAKLJUČAK 66
LITERATURA 68

SAŽETAK

Valorizacija najznačajnije materijalne kulturne baštine u Republici Hrvatskoj

Kulturna baština predstavlja povijest naroda. Događaji i način života te običaji i drugi segmenti na koje je utjecao čovjek na određenom području definiraju indentitet svake zajednice. Proučavanjem nasljeđene baštine upoznajemo sebe i stvaramo sliku o svim materijalnim i nematerijalnim vrijednostima koje su posjedovali naši preci.

Danas kulturu karakterizira puno više od samog učenja svog nasljeđa. Pravilno upravljanje, valorizacija, revitalizacija, zaštita i drugi postupci omogućuju da se kulturna dobra sačuvaju i prepoznaju kao vrijednosti od iznimne važnosti. Na osnovi takvih atraktivnosti je i nastao kulturni turizam koji ima sve vežu važnost u Republici Hrvatskoj kao jedan od najznačajnijih selektivnih oblika turizma.

Da bi se dugoročno i kvalitetno kulturna baština sačuvala osnovne su organizacije koje imaju za cilj očuvanje kulturnih dobara diljem svijeta od kojih je UNESCO svakoako najznačajnija organizacija. Baština koja je pod ingerencijom navedene organizacije spada u najvrijednija svjetska kulturna dostignuća. Republika Hrvatska koja je prostorno mala država ima iznimnu nasljeđenu baštinu te sve više se ista prepoznaje kao potencijal budućeg turističkog razvoja. Uz pomoć EU fondova i jasnim smjernicama te projektima nadležnih tijela vlasti u cilju kvalitetnog očuvanja i upravljanja istom napravljeni su veliki pomaci.

Cilj ovog rada je upoznati se s hrvatskom kulturnom baštinom te ukazati na njenu vrijednost. Valorizacija, pravilno upravljanje i aktivno održavanje kulturnih dobara vrlo su bitni čimbenici koji služe kao uporište za stvaranje konkurentnih prednosti te ističu važnost baštine stvarane tijekom povijesti jer ona pokriva mnogo aspekata života zajednice, kako prošlih tako i sadašnjih. Valoriziranje kulturne baštine može se postići na mnoge načine, a svi imaju za cilj povećanje atraktivnosti destinacije što je važno za razvoj u ekonomskom, turističkom, kulturnom, socijalnom i ekološkom smislu.

Ključne riječi: kultura, kulturna baština, upravljanje, valorizacija, UNESCO, EU fondovi

SUMMARY

Valorisation of the most significant material cultural heritage in the Republic of Croatia

Cultural heritage represents the history of nations. Events, way of life, customs and other segments influenced by man in a particular area defined the characteristics of the community. By studying inherited heritage we get to know ourselves and create a picture of all the tangible and intangible values that our ancestors visited.

Today's culture is characterized by much more than just learning its history. Proper management, valorization, revitalization, protection and other procedures enable cultural goods to be preserved and recognized as values of exceptional importance. Over time, cultural tourism has emerged as well as many other results that affect the growth and development of the entire community.

In order to preserve long-term and quality cultural heritage, established organizations representing cultural good awareness, of which UNESCO is one of them. The heritage that mentioned the organization is on the list of the world's most valuable cultural achievements. Croatia, which is a spatially small country, has a number of inherited heritage in which the potential future development is increasingly recognized. With the help of EU funds and a clear vision of the development of culture and all its forces, we will be the same as a great competitive other state.

The aim of this paper was to get acquainted with the Croatian cultural heritage and point out its value. Valorisation, proper management and active maintenance of cultural assets are very important factors that serve as a bulwark for great competitive performance and emphasize the importance of heritage created throughout history as it has covered many aspects of people's lives, both past and present. The valorisation of cultural heritage can be achieved in many ways, and all aim to increase the attractiveness of the destination which is important for development in economic, tourist, cultural, social and environmental terms.

Keywords: culture, cultural heritage, management, valorization, UNESCO, EU funds

1. UVOD

Hrvatska je turistička zemlja koja nastoji svojom ponudom, najčešće suncem i morem, privući turista da posjeti ovu zemlju. Kako trendovi u turizmu postaju sve dinamičniji tako i svaka zemlja traži način da se izbori za svoje potrošače. Shodno tome, potrošači također postaju svjesniji da uz sve prirodne ljepote svoje putovanje mogu upotpuniti i drugim vrijednostima te su sve više usredotočeni na ekologiju, kulturu i iskustvo.

Kao zemlja koja živi od turizma, iznimno je važno da prepoznamo i iskoristimo potencijal prenamjene kulturne baštine koje bi mogle stvoriti prepoznatljivost Hrvatske. U ovom radu će se prezentirati kulturna baština i kulturni turizam kao potencijal razvoja jer ulaganjem u kulturne resurse ostvaruje se mnogo više pozitivnih efekata. Cilj izrade ovog rada je prikazati i objasniti pojam turističke valorizacije kulturne baštine Hrvatske s naglaskom na analizu materijalne kulturne baštine.

Obnova i revitalizacija baštinskih objekata, najčešće nepokretne baštine, zaštićene od strane Ministarstva kulture ili ne, idu u vrlo različitim smjerovima. Lokalnim financijama, europskim novcem putem projekata ili privatnim investicijama vitaliziraju se zapušteni objekti i njihova buduća namjena je različita. Primarna fukncija otpada na kulturni i turistički sektor, dok je jedan dio prenamijenjen i obnovljen za ponovnu proizvodnju, edukaciju ili pak nešto treće. Održivost kulturne baštine podrazumijeva njezinu zaštitu i korištenje koje može donijeti prihod, dio kojega se ponovno ulaže u njezinu zaštitu. To pridonosi osiguravanju održivosti kulturne baštine i ujedno omogućuje dodatno financiranje iz drugih izvora, ne oslanjajući se samo na proračun. Uz to, gospodarsko korištenje kulturne baštine utječe na podizanje svijesti i razumijevanje šire javnosti o njezinoj važnosti za identitet, zajedništvo i društvenu koheziju.[1]

U prvom, uvodnom dijelu rada upoznajemo tematiku gdje se definiraju pojmovi kulturne baštine. U drugom dijelu definira se kulturni turizam, značenje i vrednovanje kulturnog turizma te problemi kulturnog turizma. Treći dio posvećen je kulturnoj baštini Hrvatske s osvrtom na materijalnu kulturnu baštinu koja je na UNESCO-ovom popisu. Zahvaljujući bogatoj povijesti, na teritoriju naše zemlje postoje broji kulturni ostaci koji su zakonom zaštićeni. Sljedeći dio rada je posvećen valorizaciji materijalne kulturne u Šibensko-kninskoj županiji. Napravljena je swot analiza tog područja kako bi se prikazale sve mane i vrline

[1] Centar za industrijsku baštinu. URL: http://cib.uniri.hr/revitalizacija-kulturne-i-industrijske-bastine/ (16.05.2020.)

kulturnog razvoja. Na primjerima iz Šibensko-kninske županije prikazano je upravljanje materijalnom baštinom na kojima je pojašnjeno što se napravilo i kojih još ima nedostataka. Završni dio obuhvaća anketu koja je provedena da bi na temelju njihovih odgovora uvidjeli koliko je stanovništvo upućeno u materijalnu baštinu koja se nalazi u njenoj okolini te koliko su svjesni za potrebe za razvojem kulturnog turizma.

2. POJMOVNE DETERMINANTE KULTURE I KULTURNE BAŠTINE

Kultura je definirana na mnogo načina. Svaki način uključuje materijlanu kulturnu baštinu koju smo nasljedili od svojih predaka, sve običaje i tradiciju što nas čini drugačijima. Posvećenost tim vrijednostima zajednicu čini autentičnom i posebnijom od drugih. Neisključivo je da se kroz kulturna dobra može najbolje pobliže objasniti i prikazati svoj indentitet. Zbog toga je kulturna baština vrlo bitan čimbenik kulture, posebno u kulturnom turizmu koji poprima sve važniju ulogu u izboru potencijalnih posjetitelja.

2.1.Pojam kulturna baština

Sam pojam "kultura" dolazi od latinske riječi cultura koja označava: obrađivanje zemlje; njega tijela i duha; oplemenjivanje; poštovanje, te se pojam prvotno odnosio na materijalni proces kolonizacije, štovanja, obradbe i oplođivanja zemlje. S vremenom je riječ kultura poprimila sve širi spektar značenja, da bi naposljetku engleski antropolog Edward Burnett Tylor 1871. godine dao definiciju kulture koja se smatra prvom znanstvenom i najraširenijom definicijom. Prema Tyloru kultura je složena cjelina koja uključuje znanje, vjerovanje, umjetnost, moral, pravo, običaje i sve druge sposobnosti i navike koje je čovjek dobio kao član društva.[2]

Prema Ministarstvu kulture Republike Hrvatske definicija kulturne baštine, materijalne i nematerijalne, zajedničko je bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njena zaštita jedan je od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnog identiteta.[3]

Kulturu također možemo promatrati kao način života, način razmišljanja i ponašanja. Ona je duboko ukorijenjena u svima. Svakim danom je pokazujemo kroz naše ideje, uvjerenja i stavove. Jako je teško raščlaniti kulturu kad ona u nama živi, samo je pitanje kako će koji pojedinac nju doživjeti i razumijeti.

Za razliku od općenite definicije kulture, javlja se pojam kulturne baštine, a on se odnosi na jedinstvena prirodna, povijesna i kulturna postignuća određenog područja i ljudi koji na

[2] Leksikonski zavod Miroslav Krleža. URL: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34552 (06.05.2020.)
[3] Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. URL: http://www.minkulture.hr/default.aspx?id=6 (05.08.2019.)

njemu žive. Osim toga, odnosi se i na postignuća koja se pamte (čuvaju) s ciljem ostvarivanja koristi i za buduće naraštaje.[4]

Iako Republika Hrvatska nije površinom velika, ona posjeduje mnogo lokaliteta od iznimne vrijednosti. Zbog povijesnih datosti i geografskog položaja na razmeđi velikih kultura od kojih je svaka ostavila trag danas imamo potencijal da budemo jaka konkurencija. Na nama je da to prepoznamo i uložimo svoje napore u održavanje i razvoj tih vrijednostiž

2.2. Podjela kulturne baštine

Kulturna baština obuhvaća dobra koja se prenose iz generacije u generaciju. Svako dobro kulturne baštine sadrži svoju prepoznatljivost i svoju posebnost iz kulture u kojoj je ono nastalo. Može se reći i da će današnja generacija također ostaviti određena dobra koja će budućem naraštaju imati kulturnu važnost, te će se ubrajati u kulturnu baštinu tog doba i opisivat će identitet našeg vremena. Njena zaštita je jedan od važnih čimbenika za definiranje i prepoznavanje kulturnog identiteta, a dijeli se na materijalnu i nematerijalnu.

Materijalna baština je baština naših predaka koju su oni stvorili vlastitim naporima, te obogatili stanovništvo određenog područja sa znanjima i dostignućima tadašnjeg vremena. Ona obuhvaća građevine, umjetnosti, prirodne resurse koji su se kroz povijest razvijali, pretežito obuhvaćaju spomenike koje je čovjek vlastitim naporima stvorio. Osim povijesnog značenja koje materijalna kulturna baština sadrži, također ima funkciju obrazovanja stanovništva o kulturi i načinu življenja. U ovu skupinu ubrajamo i prirodne ljepote koje su djelo čovjeka i prirode i imaju posebnosti koje je potrebno zaštiti kako bi se devastacija takvih prirodnih resursa smanjila.

UNESCO dijeli materijalnu kulturnu baštinu na sljedeće kategorije:[5]

- spomenici: djela arhitekture; monumentalna djela iz područja skulpture i slikanja; elementi ili strukture arheološke prirode; crteži, pećine i prebivališta; kombinacije obilježja, koji imaju izuzetnu univerzalnu vrijednost s gledišta povijesti, umjetnosti ili znanosti;

[4] Jelinčić, D. A (2008.g) Abeceda kulturnog turizma, Zagreb: Meandarmedia, str. 26
[5] Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. UNESCO. URL: http://whc.unesco.org/en/conventiontext/ (02.09.2019.)

- skupine građevina: skupine samostojećih ili povezanih građevina koje zbog svoje arhitekture, homogenosti ili položaja u okolišu koji imaju izuzetnu univerzalnu vrijednost s gledišta povijesti, umjetnosti ili znanosti;
- lokaliteti: čovjekova djela ili kombinirana djela prirode i čovjeka, te područja koja uključuju arheološke lokalitete koja imaju izuzetnu univerzalnu vrijednost s povijesnog, estetskog, etnološkog ili antropološkog gledišta.

U kulturnu baštinu, osim materijalne kulturne baštine koja se prezentira kroz ostatke naših predaka, postoje i neopipjiva dobra koja su definirana kao nematerijalna kulturna baština. Ona svojim djelovanjem i valorizacijom, također utječe na razvoj destinacije kao i na razvoj cijele Hrvatske.

Pojam nematerijalna kulturna baština obuhvaća: prakse, rituale, lokalne svečanosti, predstave, izrazi, znanje, vještine, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostori koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima pojedinci, prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz generacije u generaciju, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao reakciju na svoje okruženje, svoje uzajamno djelovanje s prirodom i svoju povijest. Ona im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštovanje za kulturnu raznolikost i ljudsku kreativnost.[6]

2.3. Zakonska regulativa o zaštiti materijalne baštine

U Republici Hrvatskoj, usvojeni su zakoni kojima se regulira upravljanje i očuvanje materijalne kulturne baštine. Pomoću njih se uređuju svi oblici kulturnih dobara a zakonskom regulativom su obuhvaćena sva prava i obveze koja po zaštiti materijalne baštine ima vlasnik kulturnog dobra.

[6]Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. URL: https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3639 (06.08.2019.)

Pored navedenog, zakon sadrži obavljanje inspekcijskih i upravnih poslova, rad Hrvatskog vijeća za kulturna dobra, te financiranje zaštite i očuvanje kulturnih dobara.[7] Time se aktivnije upravlja i valorizira kulturna baština.

U Republici Hrvatskoj na snazi su dva zakona o zaštiti kulturnih dobara, i to: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara[8] i Zakon o obnovi spomeničke cjeline Dubrovnika i drugih nepokretnih kulturnih dobara u okolici Dubrovnika[9], i niz pravilnika određenih uvjetima za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara; o arheološkim istraživanjima; o obliku, sadržaju i načinu vođenja Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske; o upisniku koncesija na kulturnom dobru; o dokumentaciji za izdavanje prethodnog odobrenja za radove na kulturnom dobru i dr. Zakon koji regulira zaštitu i očuvanje kulturne baštine je Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara koji je stupio na snagu 18. lipnja 1999. godine. [10]

Ministarstvo kulture obavlja upravne i druge poslove koji se odnose na: istraživanje, proučavanje, praćenje, evidentiranje, dokumentiranje i promicanje kulturne baštine; središnju informacijsko-dokumentacijsku službu; utvrđivanje svojstva zaštićenih kulturnih dobara; propisivanje mjerila za utvrđivanje programa javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske; skrb, usklađivanje i vođenje nadzora nad financiranjem programa zaštite kulturne baštine; osnivanje i nadzor nad ustanovama za obavljanje poslova djelatnosti zaštite kulturne baštine; ocjenjivanje uvjeta za rad pravnih i fizičkih osoba na restauratorskim, konzervatorskim i drugim poslovima zaštite kulturne baštine; osiguranje uvjeta za obrazovanje i usavršavanje stručnih radnika u poslovima zaštite kulturne baštine; provedbu nadzora prometa, uvoza i izvoza zaštićenih kulturnih dobara; utvrđivanje uvjeta za korištenje i namjenu kulturnih dobara, te upravljanje kulturnim dobrima sukladno propisima; utvrđivanje posebnih uvjeta građenja za zaštitu dijelova kulturne baštine; obavljanje inspekcijskih poslova zaštite kulturne baštine.[11]

---

[7] Zakon.hr. URL: https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara (06.05.2020.)

[8] Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Narodne novine 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09,98/15, NN 88/10, 61/11 , 25/12, 136/12 , 157/13,152/14, 44/17 i 90/18

[9] Zakon o obnovi spomeničke cjeline Dubrovnika i drugih nepokretnih kulturnih dobara u okolici Dubrovnika, Narodne novine 21/86, 33/89, 26/93, 128/99, 19/14, 32/14, 99/14

[10] Zakon.hr. URL: https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara (16.04.2020.)

[11] Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. URL: https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=348 (29.08.2019.)

Zbog djelovanja ljudi, promjena u društvenom životu i uslijed klasičnih uzroka propadanja, smatra se potrebnim da se svaki primjerak kulturne baštine potpuno zaštiti. Na globalnoj razini, imajući u vidu navedeno donesene se mjere zaštite kako se baština svih naroda svijeta ne bi osiromašila.

Najpoznatija udruga odnosno vijeće koje se bavi zaštitom i očuvanjem spomenika i spomeničkih cjelina te promicanjem kulturne baštine kako na nacionalnoj, tako i nameđunarodnoj razini je ICOMOS. U ICOMOS-ovoj Povelji kulturnog turizma iz 1999. godine obuhvaćena su načela i smjernice upravljanja turizmom na područjima od kulturnog i baštinskog značaja. Osnovna načela su[12]:

1. Poticanje javne svijesti o baštini - konzervacija bi trebala osigurati odgovorne i dobro upravljane mogućnosti za članove domaće zajednice i posjetitelje kako bi iskusili i razumjeli baštinu i kulturu zajednice iz prve ruke.
2. Upravljanje dinamičnim odnosom – odnos između baštine i turizma je dinamičan i može uključivati konfliktne vrijednosti. Treba biti upravljan na održiv način za sadašnje i buduće generacije.
3. Osigurati vrijedan doživljaj posjetitelja – očuvanje i planiranje turizma za mjesta baštine bi trebala osigurati da iskustvo posjetitelja bude vrijedno, zadovoljavajuće i ugodno.
4. Uključiti lokalnu zajednicu – lokalne zajednice bi trebale biti uključene u planiranje za očuvanje i turizam.
5. Pružiti dobrobit lokalnoj zajednici – turističke i konzervatorske aktivnosti bi trebale biti od koristi domaćoj zajednici.
6. Odgovorni promotivni programi – turistički promotivni programi bi trebali zaštititi i poboljšati obilježja prirodne i kulturne baštine.

Postojeće međunarodne konvencije, preporuke i rezolucije o kulturnim i prirodnim dobrima dokaz toga od kolikog je značaja za sve narode svijeta očuvanje tih jedinstvenih i nezamjenjivih dobara, bez obzira na to kojoj zemlji pripadaju, smatrajući da su izvjesna dobra kulturne i prirodne baštine od izuzetnog značaja i da ih stoga treba zaštititi kao dio opće

[12] ICOMOS (1999), *International Cultural Tourism Charter, Principles and guidelines for managing tourism at places of cultural and heritage significance*, Charter Principles, Pariz: ICOMOS International Cultural Tourism Committee, str. 17-20

baštine cijelog čovječanstva, smatrajući da je, s obzirom na veličinu i ozbiljnost novih opasnosti koje im prijete, cijela međunarodna zajednica dužna da sudjeluje u zaštiti one kulturne i prirodne baštine koja ima izuzetnu univerzalnu vrijednost[13]

Od Međunarodnih pravnih propisa, potrebno je istaknuti Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine[14] i Zakon o ratifikaciji Europske konvencije o zaštiti arheološke baštine (revidirana) iz 1992. godine sastavljene u Valetti 16. siječnja 1992. godine.[15]

[13] Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine. URL: http://www.arhivtk.ba/wp-content/uploads/2015/01/Konvencija-o-zastiti-svjetske-kulturne-i-prirodne-bastine.pdf (29.08.2019.)
[14] Međunarodni ugovori, Narodne novine 12/93
[15] Međunarodni ugovori, Narodne novine 4/04 i 9/04

3. KULTURNI TURIZAM

Kulturni turizam definira se kao kretanje ljudi izvan njihova mjesta stanovanja uzrokovana kulturnim atrakcijama da bi prikupili nove informacije i iskustva kako bi zadovoljili svoje kulturne potrebe.[16]

Kulturni turizam je kao pojam vrlo srodan i usko povezan s kulturnom baštinom. Postojanje današnje kulturne baštine, kao i buduće, vezano je za očuvanje i stvaranje kulturnog identiteta jedne destinacije pri čemu kulturni turizam također pridonosi. Turizam koji je uvjetovan putovanjem u drugu destinaciju više od 24 sata, zbog interesa za kulturom te kulturnom baštinom, je povezanost između baštine i turizma koja ne može isključiti ni jednu stranu. Kulturni turizam ne bi mogao postojati da nema baštine koja oplemenjuje određeno područje, dok kulturna baština ne bi dobila na važnosti i svojoj vrijednosti da nema kulturnog turizma tj, kulturnog turista koji je spreman ići na putovanje.

Jako je bitno da se precizira koja je razlika između kulturne baštine i kulture zbog toga što je turizam vrlo kompleksna pojava koja je proširila svoje djelovanje i vezala se na razne druge sektore. Kulturna baština bi bio skup svih simbola, vrijednosti, vjerovanja, ponašanja kao što su, odijevanje, umjetnost,običaji te mnogi drugi elementi a kultura se promatra kao proces i skup svih vrijednosti i bogatstva koji predstavljaju određenu društvenu zajednicu. Pojam kulturnog turizma zahtjeva sjedinjavanje turizma sa segmentom kulture, stoga se ova dva pojma odlično upotpunjuju, a kulturna baština kao sastavni dio kulture, jasno i neizbježan, naveliko pridonosi atraktivnosti određene turističke destinacije te ima velik značaj u razvoju kulturnog turizma.[17]

Svjetska turistička organizacija (UNWTO 1985) definirala je kulturni turizam kao putovanja motivirana kulturom poput studijskih, kazališnih i kulturnih tura, putovanja na festivale i slična događanja, posjete povijesnim lokalitetima, i spomenicima, putovanja, kako bi se proučavala priroda, folklor ili umjetnost te hodočašća.[18]

[16] Jelinčić, D.A. (2010). *Kultura u izlogu*, Meandarmedia, Zagreb, str. 22.
[17] Razović M. (2009) *Obilježja ponude kulturnog turizma dalmatinskih županija,* Turistička zajednica županije Splitsko dalmatinske, Split, str. 56.
[18] Assessing the Values of Cultural Heritage. URL: https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/assessing.pdf (03.09.2019.)

Kao sastavni dio kulturnog turizma, koji ujedno imaj i glavnu ulogu kod odvijanja kulturnih putovanja su kulturni turisti, koje Orak opisuje kao iskusne putnike koji posjećuju natprosječan broj turističkih atrakcija tijekom putovanja te je često i njihova profesija povezana s kulturom i umjetnošću.[19] Međutim, široka domena djelovanja kulture i kulturnog turista ukazuje na različite stavove i podijeljenost mišljenja. Prema Jelinčiću postoji skupina turista koja bira destinacije koje će posjetiti na temelju kulturnih atrakcija s kojima će se susresti na putovanju. Međutim, turist može posjetiti određenu destinaciju, a da mu kultura nije osnovna motivacija putovanja, te usput sudjelovati u kulturnom životu lokaliteta. Na taj način on ispunjava funkciju kulturnog turista, iako mu je kulturna namjera bila sekundarna.[20] Zaključno tome, turist je boravio u destinaciji, izvan svog stalnog boravišta, više od 24 sata i svojom prisutnošću i aktivnošću je ostvario uvjet za kulturnim turizmom te je razumno da se i takav gost smatra dio kulturnog turizma.

Nadalje, McKercher identificira pet tipova kulturnih turista.[21]

1.) Svrhoviti kulturni turist (duboko iskustvo) - primarni motiv dolaska u destinaciju je učenje o drugim kulturama i nasljeđu i ovi turisti imaju duboko kulturno iskustvo
2.) Kulturni turist promatrač (plitko iskustvo) – primarni motiv dolaska je učenje o drugim kulturama i nasljeđu ali njegovo kulturno iskustvo je površno
3.) Klasični kulturni turist (plitko iskustvo) – motiv dolaska nije primarno kultura i nasljeđe. Kultura ima ograničenu ulogu u njegovoj odluci za podjet destinaciji i njegovo kulturno iskustvo je površno
4.) Slučajni kulturni turist (plitko iskustvo) – kulturni turizam ima malu ili beznačajnu ulogu u njegovoj odluci pri odabiru destinacije ali sudjeluje u kulturnim aktivnostima posjećenog područja
5.) Spontano sretan kulturni turist (duboko iskustvo) - kulturni turizam ima malu ili beznačajnu ulogu u njegovoj odluci pri odabiru destinacije, ali njegovo iskustvo nakon sudjelovanja u kulturnim aktivnostima je vrlo duboko

[19] Orak, S. (2006.) *Hrvatski turizam: plavo-bijelo-zeleno*, Institut za turizam, Zagreb, str. 54.
[20] Jelinčić, D. A. (2008.) *Abeceda kulturnog turizma*, Meandarmedia Zagreb, str. 43.
[21] McKercher, B. (2002). *Towards a Classification of Cultural Tourists, research article*, International Journal of Toursim Research, str. 32.-33.

3.1. Značenje i vrednovanje kulturnog turizma

Rast kulturnog turizma je zapažen onda kad je broj međunarodnih putovanja u Europi rastao istom stopom kao i posjet muzejima i kulturno – povijesnim spomenicima i to u razdoblju od 1982. do 1995.godine. Tadašnja statistika je dovela do zaključka da je broj posjeta kulturnim atrakcijama bio proporcionalan rastu broja putovanja te da je to razlog odlaska ljudi u određene destinacije.[22]

Osim kulturnih atrakcija koje privlače razne turiste, kulturni turizam se širio kroz tradiciju, jezike, običaje i druge spoznaje koji su razvojem, tehnologijom i obrazovanjem obogaćivale Hrvatsku kao jedinstvenu i lijepu te je i takvu moramo predstavljati. Jedini preduvjet za valorizaciju Hrvatske i njene povijesti, odnosno materijalne i nematerijalne kulturne baštine je učenje o našim ali i tuđim vrijednostima jer ono što se ne zna, nije moguće ni vrednovati ni voljeti, a mi još imamo puno toga za naučiti. Identitet naše zemlje, našeg podrijetla, burne povijesti, ostataka i drugih bogatstva koje smo očuvali do danas se predstavlja kroz imidž, koji mora biti vjerodostojna slika nas u očima drugih.

Kao što je Geić (2011.) obrazložio da kulturni turizam uključuje posjete osoba izvan njihovog stalnog mjesta boravka koji su motivirani u cijelosti ili djelomično interesom za povijest, umjetnost, nasljeđe ili stil života lokaliteta, regije, grupe ili institucije, da se u potpunosti doživi sociokulturno obilježje destinacije, turisti moraju biti motivirani željom da sudjeluju u kulturnim aktivnostima.[23] Kulturni turizam u očima turista s vremenom se mijenja, te gosti na svojim putovanjima očekuju više. Danas posjetitelji žele osjetiti drugačiji doživljaj i drugačiju kulturu, odnosno žele biti dio područja i atmosfere. Zato, vrlo je bitno da se iskoriste svi čimbenici koji grade kulturni turizam kao jednu cjelinu i podijele s gostima kako bi im se predočio u najboljem svjetlu.

Važna je uloga menadžmenta kulturnih atrakcija i njegovo upravljanje njima te kombiniranje s drugim uslugama kako bi se turistima u isto vrijeme na istoj lokaciji pružile i osigurale različite usluge i atrakcije. Današnji uvjeti zahtijevaju da se kulturni resursi nude na tržištu kao „proizvod kulturnog turizma“, a kako bi se plasirao na tržište treba ispuniti određene zahtjeve. Kvalitetna promocija i informacije o njemu potrebne su potencijalnim turistima pri odabiru destinacije. Bitan je prvi vizualni dojam, fizički izgled, sam pristup atrakciji,

[22] Jelinčić, D.A. (2008.) *Abeceda kulturnog turizma*, Meandarmedia Zagreb, str. 43.
[23] Geić, S. (2011.) *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Sveučilište u Splitu str. 315

izlaganje i prezentacija te interpretacija kulturnih resursa. Neizostavna je i gostoljubivost zaposlenika. To su sve komponente koje jedan proizvod kulturnog turizma treba imati kako bi uspješno ispunio očekivanja potrošača[24].

Kulturni turizam i njegovo kvalitetno upravljanje dovodi do ekonomskog i općeg napretka. Bitnu ulogu ima u smanjenu nezaposlenosti te nudi nova znanja koja širi domene turizma te omogućuje bavljenje različitim poslovima u turizmu. Valorizacija materijalne i nematerijalne baštine, kao i okruženje, gostoljubivost, gastronomija i izvornost te mnogo drugih čimbenika ističe ulogu kulturnog turizma. Značenje razvoja određenog područja kroz kulturu povlači za sobom mnogobrojne pozitivne učinke za stanovništvo i njihovu kulturnu svijest. Donošenje većih prihoda, više mogućnosti poslovnog razvoja do samozapošljavanja, gospodarski razvoj, veća saznanja u pogledu kulture te privlačenje turista, odnosno kulturnog turista koji je veće platežne moći i natprosječnog obrazovanja su elementi koji dovode do zaključka da je kulturni turizam od velikog značenja za određenu zajednicu te se treba dobro iskoristiti.

Najbolje rezultate u razvitku kulturnog turizma pokazuju destinacije koje su imale viziju i želju ali i hrabrost da investiraju u velike projekte. Kao i oni, koji su reklamom tj. marketingom uspjeli privući velik broj stranih investitora koji su financirali sva ulaganja u kulturni napredak društvene zajednice. Zbog toga se mora biti svjestan preduvjeta koji se moraju zadovoljiti ali i precizno definirati te znati što određena destinacija želi postići razvojem kulturnog turizma. Svakako, dugoročno gledano teži se održivosti tradicije i kulturnih znamenitosti, proširenju sezone, gdje će kultura i kulturna baština biti razlog za putovanje tijekom cijele godine te gospodarski napredak.

3.2.Problemi kulturnog turizma

Poznato je da su mnoge zemlje napredovale s kulturnim turizmom ali prije svega su morale svoje pučanstvo naučiti kako da cijene vlastita dobra i kako da svoju destinaciju prezentiraju posjetitelju. Tek onda kad lokalno stanovništvo nauči koje su njihove kulturne vrijednosti onda može bolje i drugima prikazati svoja dobra koja će se cijeniti.

Kulturnom turizmu je trebalo malo više vremena da se oslobodi i da se počne više valorizirati zbog utjecaja masovnog turizma koji je dolaskom turista na vrlo atraktivnu morsku

[24] Middleton, V. T. C., Clarke, J. (2002) *Marketing in travel and tourism,* Oxford: Butterworth Heinemann, str. 356.

destinaciju naučio i naše ljude da je sunce i more sve što mi možemo ponuditi. Kupališni turizam doživjeli smo kao gospodarski spas, naročito države poslijeratne Europe.

Masovni je turizam obećao prilično lak način poboljšanja ekonomske situacije i rješavanje problema nezaposlenosti. Ipak, tako golemo povećanje aktivnosti u područjima koja su do tada bila relativno izolirana ozbiljno je zaprijetilo kulturama i tradicijama naroda koji žive u tim nanovo otkrivenim turističkim mekama. Utjecaji masovnog turizma nisu bili predvidljivi. Stavovi modernih posjetitelja-putnika nisu bili oblikovani tradicijom visoke kulture, obrazovanja ili privilegirane aktivnosti u slobodno vrijeme[25].

Sljedom navedenog možemo zaključiti da je turizam „pojeo kulturu" na neki način. Žalosno je da naši ljudi doživljavaju svoju zemlju kao isključivo morsku destinaciju koja može jedino ponuditi sunce i čisto more. Jednostavno, masovni je dolazak turista nekako potaknuo i naše ljude na drugačije razmišljanje.

Za kvalitetan razvoj svake turističke ponude koji uključuje kulturni turizam najbitnije je vrednovanje kulturnih resursa. Spoznaja o postojanju kulturne baštine i njena valorizacija velik su iskorak u kulturnom razvoju destinacije i podrazumijeva edukaciju svih kvalitetnih turističkih kadrova i lokalnog stanovništva o kulturnim resursima. Bitno je da se kulturni resursi na pravi način predstave od strane turističkih kadrova i domaćina jer potrebno je stvoriti cjelokupni doživljaj destinacije. Zbog toga se treba potaknuti, odnosno probuditi svijest o važnosti poznavanja kulturne baštine i tradicije kako bi im dali na većoj važnosti.

Inzistiranje na antropološkom utemeljenju pojma spomenika, kulturne baštine općenito, ima smisla radi opravdanja njihove važnosti. U tom slučaju ne može se čitav kompleks kulturne baštine tako olako minorizirati, relativizirati i smatrati tek dekorativnim i skupim privjeskom. Treba pokazati da nema društva koje ne zna za spomenike, koje nema svoju kulturnu baštinu, bez obzira na razne nazive, shvaćanja i semantičke pomake. I najarhajskija društva imaju svoje svetinje, stare, posebno vrijedne predmete, kipove kuće, pećine, svete gajeve, stabla.[26]

Drugi faktor, na koji valja također obratiti pozornost je svakako imidž, odnosno kulturni identitet. U destinacijama masovnog turizma, kao što je Hrvatska nekad bila (jedna od poznatijih na Sredozemlju), osnovni je turistički proizvod sunce i more što turistima zapravo smanjuje ako ne i kompletno isključuje interes za upoznavanjem drugih vrijednosti. Ako

[25] Jelinčić, D. A (2008.) *Abeceda kulturnog turizma*, Zagreb: Meandarmedia, str. 18.
[26] Babić, I. (1994.) *Od ubavog do gubavog: Antropološko shvaćanje spomenika*, Split: Književni krug, str. 13.

turistički sektor ili lokalna društvena zajednica ne implementiraju kulturne resurse u primarni faktor turističke ponude, teško da će bilo koji posjetitelj izvana osjetiti potrebu posjetiti našu zemlju radi bilo kojeg drugog razloga ukoliko to nije sunce ili more.[27] Sve dakle, ovisi o nama, i o našoj ponudi, te na što će ona biti orijentirana, stvar je samo prezentacije.

Prvenstveno, problem kulturnog turizma je bio u hijerarhiji kulturnih resursa. Posjetitelji tek kad se nađu u određenoj destinaciji posjećuju kulturne atrakcije koje nisu bile dovoljno presudne u donošenju odluke o destinaciji putovanja. Iz toga se može zaključiti da su kulturne atrakcije zauzimale uglavnom sekundarno ili čak tercijarno mjesto. Kulturni resursi nisu bili dovoljno valorizirani i nisu bili glavi motiv putovanja. Danas primjećujemo da kulturni turizam dobiva sve više na važnosti i da postaje jedan od glavnih elemenata turističkog proizvoda i temelja turističke ponude. Možemo reći da kulturni turizam postaje pokazatelj stupnja razvijenosti turističke ponude određene destinacije ali i značajnim kriterijom ocjene kvalitete.

[27] Jelinčić, D. A (2008.) *Abeceda kulturnog turizma*, Zagreb: Meandarmedia, str. 18.

4. REVITALIZACIJA KULTURNE BAŠTINE

Potreba za obnovom i oživljavanjem kulturne baštine javlja se zbog očuvanja nasljeđene baštine te cjelokupnog razvoja. Da bi se spriječilo propadanje i ostvarila prava najmjena kulturnog nasljeđa postoje projekti obnove koji pridonose samoodrživosti i valorizaciji kulturne baštine.

Pristupanjem u članstvo Europske unije, Republika Hrvatska postala je korisnica sredstava iz europskih fondova. Središnja agencija za financiranje i ugovaranje programa i projekata Europske unije se 2013. uključila u provedbu projekata financiranih iz Strukturnih instrumenata. Prva financijska perspektiva u kojoj je SAFU sudjelovao bila je 2007. - 2013. U navedenoj financijskoj perspektivi svoju ulogu je SAFU imao u tri operativna programa; Promet, Okoliš i Regionalna konkurentnost. Provedba projekata iz 2007. - 2013. je završila krajem 2016. godine. Trenutno aktualna financijska perspektiva je 2014.-2020. u kojoj SAFU radi na Operativnom programu Konkurentnost i kohezija.[28]

Jedna od najznačajnijih javnih politika Europske unije je Kohezijska politika, za koju je u financijskom razdoblju 2014.-2020. izdvojeno 376 milijardi eura. Osnovna svrha kohezijske politike jest smanjiti značajne gospodarske, socijalne i teritorijalne razlike koje postoje između regija Europske unije, ali i jačati globalnu konkurentnost europskog gospodarstva.

Kohezijska politika Europske unije financira se iz tri glavna fonda, a na raspolaganju su u ovoj financijskoj perspektivi još dva fonda. Europski fond za regionalni razvoj i Europski socijalni fond poznati su i pod nazivom strukturni fondovi, a svih pet fondova ima zajednički naziv Europski strukturni i investicijski fondovi (ESI fondovi).[29]

Da bi se dobio bolji uvid u EU fondove i količini bespovratnih sredstava koja su dodijeljena Hrvatskoj prikazana je sljedeća tablica.

[28] Središnja agencija za financiranje i upravljanje. URL: https://www.safu.hr/hr/esi-fondovi (15.05.2020.)
[29] Europski strukturni i investicijski fondovi. URL: https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/ (15.05.2020.)

Tablica 1. Raspodjela alokacije iz ESI fondova za RH 2014.-2020.

ESI fond	Alokacija (Eur)
Europski fond za regionalni razvoj (EFRR)	4.321.499.588
Kohezijski fond	2.559.545.971
Europski socijalni fond (ESF)	1.516.033.073
Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EPFRR)	2.026.222.500
Europski fond za pomorstvo i ribarstvo (EFPR)	252.643.138
Ukupno	**10.675.944.270**

Izvor: Europski struktrni i investicijski fondovi. URL: https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/ (12.05.2020.)

4.1.Primjeri revitalizacije kulturne baštine u Hrvatskoj

Integrirani razvojni program Virovitice „5 do 12 za Dvorac“[30]

U sklopu ovog projekta obnovila se zaštićena kulturna baština (Dvorac Pejačević) zajedno sa zaštićenom prirodnom baštinom gradskim parkom i povezanim aktivnostima, sa stvorenim novim atraktivnim sadržajem i inovativnim konceptom interpretacije kulturne i povijesne baštine.

Uz obrazovno-edukativni sadržaj, kroz stalne i privremene postave te radionice, odgovarajuće opremanje kulturno povijesne baštine omogućilo se stvaranje novih i razvoj postojećih ugostiteljskih i turističkih sadržaja unutar prostorija dvorca i parka. Također, kroz unaprjeđenje upravljanja kulturnom baštinom stvorila se polazišna točka u Virovitici za okolne atrakcije u gradu i okolici, čime se geografski proširila turistička potrošnja, potaknula aktivnost turista i njihov dulji boravak.

Vrijednost ugovora: 78.422.470,64 HRK,

Korisnik: Grad Virovitica

[30] SAFU. URL: https://www.safu.hr/hr/o-safu/primjeri-eu-projekata-u-rh/operativni-program-konkurentnost-i-kohezija/list/integrirani-razvojni-program-virovitice-5-do-12-za-dvorac (15.05.2020.)

Integracija kulturne i povijesne baštine Franjevačkog samostana u turističku ponudu grada Vukovara[31]

Rekonstrukcija i očuvanje kulturnih dobara Franjevačkog samostana u Vukovaru, kreiranje kulturno-turističkih sadržaja i znanstveno-edukativnih sadržaja te integriranje turističke ponude i poticanje suradnje ključnih dionika u zajednici. Franjevački samostan u Vukovaru zaštićeno je nepokretno kulturno dobro unutar kojeg se nalaze i četiri zbirke (inventar, knjige, grafike) koje su pojedinačno zaštićene kao pokretna kulturna dobra. Ovim se projektom obnavlja 5 kulturnih dobara (jedno nepokretno i 4 pokretna).

Vrijednost ugovora: 15.634.694,39 HRK

Korisnik: Franjevački samostan Vukovar

Turistička valorizacija kulturno-povijesne baštine i javne infrastrukture Parka Nehaj - 4tressCulTour[32]

Ovim projektom se pridonijelo razvoju turističkog sektora i srodnim malim i srednjim poduzećima u Gradu Senju i Ličko-senjskoj županiji kroz održivu ekonomsku valorizaciju kulturnih i povijesnih potencijala regije. Rezultati postignuti projektom su:

- poboljšana javna turistička infrastruktura i stvoreni nužni infrastrukturni preduvjeti za razvoj malog i srednjeg poduzetništva i otvaranje novih radnih mjesta
- razvijen sustav održivog planiranja i upravljanja kulturnim i povijesnim resursima
- ekonomski valorizirana kulturna, povijesna i tradicijska baština u održivom smislu za poboljšanje turističke ponude
- poboljšani kapaciteti i konkurentnost dionika turističkog sektora
- prezentirana i promovirana kulturno turistička ponuda u cilju stvaranja prepoznatljive turističke destinacije

Vrijednost ugovora: 989.682,85 EUR

Korisnik: Grad Senj

[31] SAFU. URL: https://www.safu.hr/hr/o-safu/primjeri-eu-projekata-u-rh/operativni-program-konkurentnost-i-kohezija/list/integracija-kulturne-i-povijesne-bastine-franjevackog-samostana-u-turisticku-ponudu-grada-vukovara (04.06.2020.)
[32] SAFU. URL: https://www.safu.hr/hr/o-safu/primjeri-eu-projekata-u-rh/operativni-program-regionalna-konkurentnost/list/turisticka-valorizacija-kulturno-povijesne-bastine-i-javne-infrastrukture-parka-nehaj-4tresscultour (15.05.2020.)

5. KULTURNA BAŠTINA U HRVATSKOJ

Područje Hrvatske ima dugu povijest te se odlikuje s velikom raznolikošću kulturne baštine, od prapovijesti do najnovijeg doba. Brojni vladari i mnoge borbe hrvatskog naroda rezultirale su miješanjem različitih kulturno-umjetničkih stilova. Suživot i način života koji se razvijao kroz stoljeća su obogatili hrvatski narod i osigurali nam današnji identitet Hrvata.

Na našim se prostorima može pronaći spomenici antičke Grčke, starog Rima, sredozemna renesansa, ranosrednjovjekovni spomenici te srednjoeuropski barok. Naši prostori sadrže svjedočanstva iz najranije prapovijesti, kao što su nalazišta neandertalskog čovjeka u blizini Krapine, predrimske ilirske gradine, vučedolska neolitska kultura i mnogo drugih. Izražavanje tadašnjih ljudi i očuvanost njihovih objekata, spomenika, arhitekture i drugih djela donijelo nam je danas bogatu kulturnu baštinu Hrvatske.

Upravo zbog baštine koju posjedujemo bilo bi suludo da se ne iskoristi na pravi način. Valorizacijom kulturne baštine privlačimo turiste koji su motivirani kulturom a tih je posjetioca sve više. Slijedom toga, zabrinjavajući je podatak da je U Hrvatskoj je 2011. kulturna baština motivirala tek 7% posjetitelja priobalnog dijela Hrvatske u četiri ljetna mjeseca. Ipak, sve je veći udio onih koji sudjeluju u kulturnom turizmu: [33] Budućnost razvoja određenog područja proizlazi iz aktivne prilagodbe suvremenim trendovima i pokazati svoju posebnost u konkurentnom okruženju. Hrvatska ima predispoziciju da pravilnim upravljanjem i valorizacijom kulturne baštine koja je oslonjena na autentičnu kulturnu baštinu motivira mnogo više posjetitelja.

Osim što posjeduje znamenita područja koja su svojom vrijednošću dospjela na UNESCO-ov popis svjetske kulturne baštine, isto tako u svakom dijelu se mogu pronaći ostaci naše baštine. Našu povijest vidimo kroz razne ulice, sisteme gradnje i arhitekture, te u starim gradskim kućama, crkvama, poljima i drugim elementima. Kada bih detaljno pisala o kulturi naše zemlje ovaj rad bi bio jako opširan i velik jer je na svim našim prostorima vidljiv utjecaj čovjeka kroz povijest. Trebamo znati cijeniti ovu baštinu koju danas posjedujemo jer ipak njezinom valorizacijom ćemo je uspjeti sačuvati te obrazovati stanovništvo sa saznanjima odakle potječemo, ali i privući turiste koje su zainteresirani za učenje o kulturi. Ipak, mi možemo ponuditi puno više od mora i sunca.

[33] Institut za turizam (2009). *TOMAS Kulturni turizam 2008*. Zagreb: Institut za turizam, str. 12.

6. KULTURNA BAŠTINA POD ZAŠTITOM UNESCO-A

U Hrvatskoj postoje ukupno 27 dobra koja su upisana u kulturnu baštinu koja je zaštićena od strane UNESCO-a, od čega je 10 materijalna kulturna baština (nepokretna kulturna dobra), a 17 nematerijalnu kulturnu baštinu.[34]

Republika Hrvatska upisala je nematerijalna kulturna dobra na sva tri UNESCO-ova popisa nematerijalne kulturne baštine:[35]

- Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva (čipkarstvo, dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja, fešta sv.Vlaha, godišnji proljetni ophod kraljice ili Ljelje iz Gorjana, godišnji pokladni ophod zvončari s područja Kastavštine, Procesija Za Križem, umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog Zagorja, Sinjska alka, Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske, Bećarac, Nijemo kolo, klapsko pjevanje, mediteranska prehrana, Međimurska popevka, umijeće suhozidne gradnje
- Popis nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita (glazbeni izričaj ojkanje)
- Registar dobrih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine svijeta (Ekomuzej Batana)

6.1. Materijalna kulturna baština

Osam svjetskih najznačajnijih dijelova kulturne baštine Hrvatske - Povijesni kompleks Splita i Dioklecijanova palača, Stari grad Dubrovnik, Kompleks Eufrazijeve bazilike u povijesnom središtu Poreča, Povijesni grad Trogir, Katedrala Svetog Jakova u Šibeniku, Starogradsko polje Hvar, Stećci, Obrambeni sustavi Republike Venecije 16.i 17.st. u Zadru i Šibeniku, zaštićeni su kao dio svjetske baštine UNESCO-a.[36]

[34] Ministarstvo kulture https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7243 (02.09.2019.)
[35] Ministarstvo kulture https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=21771 (02.09.2019.)
[36] Ministarstvo kulture https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=4642 (02.11.2019.)

6.1.1. Povijesni kompleks Splita i Dioklecijanova palača (1979.)

Među prvom baštinom koja je svrstana na UNESCO-ov popis svjetske kulturne baštine ubraja se Dioklecijanova palača u gradu Splitu 1979.godine. Dioklecijan je bio običan vojnik koji je 284.godine proglašen carem. Područje palače je u tadašnjem vremenu bilo mjesto marljivog rada i stanovanja predaka što se vidi prema raspodjeli splitskih ulica, prema raznim arheološkim nalazištima i rimskoj zemljišnoj podjeli koja je bila unutar Dioklecijanove palače.

Slika 1. Povijesni kompleks Splita

Izvor: https://sites.google.com/site/splitgradpodmarjanom/home/dioklecijanova-palaca (03.09.2019.)

Dioklecijanova palača je jedan od najbolje sačuvanih spomenika rimskoga graditeljstva na svijetu. Careva je palača bila sagrađena kao spoj luksuzne vile - ljetnikovca i rimskog vojničkog logora (castruma), podijeljenoga na četiri dijela dvjema glavnim ulicama. Južni dio Palače bio je u toj shemi predviđen za cara, njegov stan i odgovarajući državni i vjerski ceremonijal, dok je sjeverni bio za carsku stražu - vojsku, poslugu, za spremišta i slično. Tijekom stoljeća stanovnici palače, a potom i građani Splita adaptirali su te prostore za sebi odgovarajuće potrebe, pa su tako i zgrade u unutrašnjosti i vanjski zidovi s kulama uvelike promijenili prvobitni izgled, no obrisi carske palače i dalje su vrlo vidljivi.[37] No, iako je zajednica građevinu prilagođavala svojim potrebama tijekom vremena, ona se vrlo jasno može vidjeti i to se očituje kroz kulturni turizam grada Splita.

[37] Splitska turistička zajednica: https://visitsplit.com/hr/448/dioklecijanova-palaca (02.12.2019.)

Rimski car Dioklecijan sagradio ju je početkom 4. stoljeća, u blizini njegove rodne Salone, na području ondašnjeg naselja *Aspalathos*, golemu palaču kao kombinaciju karakterističnih kasnoantičkih formi - raskošne i bogato ukrašene vile i vojnog tabora, utvrđenog kulama i zidinama. Kada je početkom 7. stoljeća Salona razrušena, preživjeli stanovnici sklonili su se u palaču koja je zbog novih i sve većih potreba prerasla u grad. Palača cara Dioklecijana, po očuvanosti cjeline i pojedinih izvornih dijelova, jedno je od najznačajnijih djela kasnoantičke arhitekture.[38]

Važno je reći da je ova antička palača spoj utvrda u kojoj su se nalazili segmenti helenističkog grada i vladarska rezidencija, kao i istaknuta djela arhitektonske gradnje što se može primijetiti kod carevog stana i hramova. Palača je izuzetan povijesno-umjetnički spomenik kulturne baštine te je i danas u jakom dobrom stanju, turistički valoriziran i iskorišten, te možemo reći da je ovi kompleks jedinstven i jedan od najbolje sačuvanih svoje vrste na svijetu. Također, moramo spomenuti i katedralu sv Dujma koja sagrađena je između 295. i 305. godine, a ona je i mauzolej cara Dioklecijana.

Valorizacija kulturne baštine najviše se odražava na ulaznicama jer cijena predstavlja procjenu razine kvalitete. Prema tome, u sljedećoj se tablice navode cijene ulaznica za različite vrste posjetitelja podruma Dioklecijanove palače.

Tablica 2. Cijena ulaznica za podrume Dioklecijanove palače

	Cijena
Za odrasle	45,00 kn
Individualni posjeti za studente, učenike i djecu	25,00 kn
Za organizirane grupe s vaucherom	32,00 kn
Za organizirane grupe studenata, učenika	22,00 kn

Izvor: Muzej grada Splita URL: http://www.mgst.net/info/

[38] Ministarstvo kulture. URL: https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7249 (01.09.2019.)

Uz ulaznice za posjet Dioklecijanove palače, muzej grada Splita nudi i stručno vođenje. Vođenje posjetitelja na hrvatskom jeziku iznosi 300,00 kn a na stranim jezicima iznosi 500,00 kn. Osim toga, posjetitelji mogu aktivno sudjelovati u pedagoško-edukativnim radionicama. Cijena radionice s voditeljem, po osobi (uz kupljenu ulaznicu) iznosi 10,00 kn. Dok, za organizirane grupne posjete cijena radionice s voditeljem, po osobi(organizirane skupine uz kupljenu ulaznicu) iznosi 5,00 kn a za radionicu koju voditelj obavlja na engleskom jeziku (uz kupljenu ulaznicu) iznosi 100,00 kn.[39]

6.1.2. Stari grad Dubrovnik (1979.)

Dubrovnik posjeduje značajnu kulturnu baštinu gdje je povijest prisutna u svakom dijelu grada. Može se reći da je cijeli grad povijesni spomenik u kojem je povijesna baština izrazito valorizirana, posebno u primjeru fortifikacijske arhitekture.

Slika 2. Stari grad Dubrovnik

Izvor: https://sites.google.com/site/spomeniciprimorskehrvatske/unesco-u-primorskoj-hrvatskoj/stari-grad-dubrovnik (03.09.2019.)

U srednjem vijeku Dubrovačka Republika mogla je konkurirati Mletačkoj republici, te je postizala brojna dostignuća. Dubrovačke zidine su jedan od najprepoznatljivijih dostignuća cijelog Jadrana koje su ujedno i obilježje grada. Sačinjene su od utvrda, kula i tvrđava, a dugačke su 1940 metara i omeđuju staru gradsku jezgru. Dubrovnik je također jedan od prvih koji su bili na popisu svjetske kulturne baštine jer cijela gradska jezgra predstavlja neopisivu kulturnu vrijednost. Uz zidine i tvrđave u gradu se nalaze još i brojne palače, kao što je palača Spozna i Knežev dvor. Do izražaja još dolaze i crkva sv Vlaha, katedrala Uznesenja

[39] Muzej grada Splita. URL: http://www.mgst.net/info/ (14.05.2020.)

Blažene Djevice Marije,te franjevački i dominikanski samostan.[40] Većim djelom kulturno – turistička ponuda grada Dubrovnika odnosi se na kulturno – povijesne znamenitosti, koje su primarna motivacija dolaska kulturnog turista i temelji se uglavnom na stari dio grada.

Grad se razvio iz naselja na stijeni u koje su početkom 7. stoljeća pristigle izbjeglice iz obližnjeg Epidaura, a konačnu prostornu ekspanziju, definiranu jakim obrambenim sustavom, doseže koncem 13. stoljeća. Tijekom narednih stoljeća (sve do 1814.), zahvaljujući razvijenom pomorstvu, trgovini i vještoj diplomaciji, uspio je zadržati samostalnost i političku slobodu te postati jedna od pomorskih velesila na Mediteranu. Osim stečenoga materijalnog bogatstva, ostvaruje i vrhunske duhovne vrijednosti u svim sferama kulture življenja, znanosti i umjetnosti.[41] Bogati kulturni i zabavni programi kao što su festivali, predstavljanje iznimnih umjetnika, likovna događanja i slično predstavljaju Dubrovnik kao i kulturnu destinaciju koja ne posjeduje samo spomeničke vrijednosti već se njegova kultura manifestira kroz razna događanja i sam život i tradicije koje grad pruža. Sve se to odražava na cijene koje su iz godine u godinu sve veće. Najbolji primjer su gradske zidine, čije su cijene otišle u nebo razvojem kulturnog turizma. Cijena ulaznica za zidine 2011. i 2012. godine iznosila je 70 kuna, 2013. godine 90 kuna, a 2014. i 2015. godine 100 kuna, u 2018. 150,00 kuna.[42]

Povećanjem cijena ulaznica za posjet gradskih zidina vidljiv je njihov značaj i subjektivna slika potrošača te ukupan trud i ulaganje u kulturno dobro i njegova valorizacija. Samim tim, cijena je dosegla 200,00 kn što je pokazatelj dobrog upravljanja dubrovačklim zidinama.

Tablica 3. Cijena ulaznica za gradske zidine

	Cijena
Za odrasle	200,00 kn
Za studente, djecu (5-18)	50,00 kn
Za lokalno stanovništvo	Gratis

Turistička zajednica grada Dubrovnika . URL: http://www.tzdubrovnik.hr/news/znamenitosti/znamenitosti.htm

[40]: Turistička zajednica grada Dubrovnika . URL: http://www.tzdubrovnik.hr/news/znamenitosti/znamenitosti.html (02.09.2019.)
[41] Ministarstvo kulture. URL: https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7250 (05.12.2019.)
[42] Turistička zajednica grada Dubrovnika. URL: http://www.tzdubrovnik.hr/news/znamenitosti/znamenitosti.html (02.09.2019.)

Besplatan ulaz na zidine imaju sve škole Županije dubrovačko-neretvanske uz prethodnu najavu i svi žitelji Županije dubrovačko-neretvanske: besplatan uz osobnu iskaznicu. Cijene grupnih ulaznica za odrasle (vaučer): iznosi 200,00 kn, dok za djecu i mlade (vaučer) iznosi 50,00 kn.[43]

Kulturna vrijednost dubrovačkih zidina doživjela je ograman rast. Društvo prijatelja dubrovačkih starina, unatoč velikoj cjeni ulaznica, ostvaruje velik broj posjetitelja te se taj broj povećavao iz godine u godinu, što se može vidjeti na tablici. Može se primjetiti da je jedino u 2019.godini pala prodaja ulaznica. Smatram da je do toga došlo povećanjem cjene ulaznica na 200,00 kn, što je mnogo za stanovništvo slabijeg financijskog stanja.

Tablica 4. Broj prodanih karata po mjesecima i godinama za dubrovačke zidine.

	2016.	2017.	2018.	2019.
Siječanj	7031	8562	10764	10439
Veljača	6088	7566	8850	6886
Ožujak	22669	21410	29728	23878
Travanj	60420	81800	82995	102221
Svibanj	126471	136289	156824	163265
Lipanj	148546	167446	187188	183290
Srpanj	190040	206203	220671	201582
Kolovoz	224155	223300	234111	206086
Rujan	180999	197887	196445	183959
Listopad	113897	129964	140546	134675
Studeni	21282	22832	24861	22871
Prosinac	3778	11752	13011	12030
UKUPNO	1105376	1215011	1305994	1251182

Izvor: Lukša Hanza, Društvo prijatelja dubrovačke starine

[43] Turistička zajednica grada Dubrovnika . URL: http://www.tzdubrovnik.hr/get/gradski_vodic/5297/gradske_zidine.html (14.05.2020.)

6.1.3. Kompleks Eufrazijeve bazilike u povijesnom središtu Poreča (1997.)

Palača koju je dao podignuti biskup Eufrazije, nadahnut umjetnošću Bizanta, nalazi se u središtu Poreča. Kompleks je izgrađen sredinom 6.stoljeća te je imenovan po samom biskupu i predstavlja najsačuvaniju palaču u kojoj se spajaju elementi iz ranokršćanstva i bizanta.

Slika 3. Eufrazijeva bazilika (1997)

Izvor: https://www.istra.hr/hr/destinacije/porec/682 (03.09.2019.)

Porečki katedralni sklop započeo se graditi još u prvim desetljećima 4. stoljeća, razvijajući se kroz 5., a kulminaciju je doživio izgradnjom bazilike, u 6. stoljeću, kada je biskup Eufrazije temeljito preuredio katedralu i episkopij. Arhitektonske osobitosti spoja ranokršćanske i bizantske umjetnosti, stupanj očuvanosti sklopa, a posebno nenadmašni mozaici iz svih faza, s vrhunskim u glavnoj apsidi bazilike, ostvaruju umjetničko zajedništvo najviše razine. Glavni objekt čini trobrodna bazilika uz koju je prostrano dvorište (atrij), na čijoj se zapadnoj strani nalazi osmerostrana krstionica (baptisterij).[44]

Eufrazijeva bazilika skladno se uklapa u jezgru grada Poreča. Ratovi, potresi i požari su tijekom vremena zgradu oštetili ali je ostao reprezentativan primjerak slikarstva kroz autentične podne mozaike iz 5. St te je i sama bazilika dobro očuvana i zbog toga predstavlja vrijedan spomenik Hrvatske kulture. Eufrazijeva bazilika je s razlogom upisana na UNESCO-ov popis svjetske kulturne baštine.

[44] Župa Uznesenja Blažene Djevice Marije - Katedrala Poreč. URL: https://www.zupaporec.com/eufrazijeva-bazilika.html (02.09.2019.)

Pokazatelj vrednovanja Eufrazijeve bazilike očituje se kroz ulaznice koje su prikazane u sljedećoj tablici.

Tablica 5. Cijena ulaznica za Eufrazijevu baziliku

	Cijena
Za odrasle	40,00 kn
Za studente i učenike	20,00 kn

Izvor: Župa Uznesenja Blažene Djevice Marije-Katedrala Poreč. URL: https://www.zupapore.com/eufrazijeva-bazilika.html

Također postoji i pogodnost za grupe odraslih posjetitelja, gdje je svaka deseta osoba "gratis", ako voditelj grupe plaća za sve, dok predškolska djeca imaju besplatan ulaz. [45]

6.1.4. Povijesni grad Trogir (1997.)

Srednjovjekovni grad Trogir izvanredan je primjer kontinuiteta naselja tijekom 4000 godina i, kao takav, jedan od najstarijih gradova na Mediteranu. Podignut je kao grčka kolonija, a današnje gusto romaničko gradsko tkivo čuva u svojoj osnovi helenističku, a potom rimsku matricu.[46]

Slika 4. Povijesna jezgra Trogira

Izvor:https://www.bestofcroatia.eu/hr/unesco-odredista-detalji/povijesna-gradska-jezgra-trogira-4 (03.09.2019.)

[45] Narod.hr. URL: https://narod.hr/kultura/upoznajmo-eufrazijevu-baziliku (14.05.2020.)
[46] Službene stranice Grada Trogira. URL: http://www.trogir.hr/GradTrogir/o-trogiru/trogir-kroz-povijest (02.09.2019.)

U povijesnom gradu Trogiru, koji se smjestio na otočiću između kopna i otoka Čiova, nalaze se značajna i zanimljiva prošlost. Podignut je kao grčka kolonija. Sačuvanost palača, kula i brojnih crkava te struktura starog grada danas svjedoče o njegovoj prošlosti koju se može doživjeti šetnjom ulicama stare jezgre Trogira.

Najpoznatija tvrđava unutar stare jezgre Trogira je kaštel Kamerlengo koji je dovršen sredinom 15. stoljeća a nalazi se na jugozapadnom uglu. Na suprotnoj strani se nalazi kula Sv.Marka koja je izvorno bila spojena s kulom Kamerlengo u svrhu obrane od turskih napada. Katedrala svetog Lovre simbol je grada i izgrađena je u 13. st. Portal zapadnih vrata je najpoznatiji trogirski spomenik i djelo je dalmatinskog kipara Majstora Radovana, te je i po njemu portal dobio ime Radovanov portal. Radovanov portal predstavlja najmonumentalniji dio romaničko-gotičkog stila u Hrvatskoj te po tome posebno ističe katedralu sv Lovre.[47]

U Trogiru se nalaze i drugi povijesni objekti koji mu daju na važnosti i koji upotpunju grad kulturnom baštinom, te kao takav mora imati visok stupanj zaštite kako bi se povijesno naslijeđe prenosilo na sljedeće naraštaje. Ostala baština grada Trogira je benediktinski samostan sv. Nikole kao i dominikanski samostan. Povijest Trogira još grade samostan franjevaca i romanička crkva sv. Ivana Krstitelja. Možemo reći da cijela kulturna baština ovog grada je velika i trebalo bi je znati cijeniti i valorizirati, zbog toga je svrstan na popis kulturne baštine pod zaštitom UNESCO-a. Vrhunac gradnje očituje se u privatnim, stambenim, javnim i kultnim građevinama ranoga i zreloga srednjeg vijeka, od kojih je nekoliko desetaka sačuvanih patricijskih kuća i sklopova često obilježeno arhitektonskom plastikom visoke klesarske vrsnoće.

Valorizacija kule Kamerlengo dobiva na sve većem značaju. Razni koncerti koji se organiziraju u tom predivnom ambijentu daju kuli još veću ulogu. Cijena ulaznice, podijeljena po vrstama potrošača, navodi se u sljedećoj tablici.

Tablica 6. Cijena ulaznica za staru jezgru Trogira (kula Kamerlengo)

	Cijena
Za odrasle	25,00 kn
Za djecu	20,00 kn
Za grupe veće od deset ljudi	20,00 kn

Izvor: Grad Trogir. URL: http://www.trogir.hr/GradTrogir/2061-kula-kamerlengo-otvorena-za-posjetitelje

[47] Adriagate.hr. URL: https://www.adriagate.com/Hrvatska-hr/UNESCO-spomenici-Povijesni-grad-Trogir-Hrvatska (06.05.2020.)

6.1.5. Katedrala Svetog Jakova u Šibeniku (2000.)

Ideja o gradnji katedrale počinje 1298. godine kada Šibenik postaje grad i dobiva svoju biskupiju a gradnja je trajala od 1431.g. do 1535. godine te se odvijala u četiri faze.[48] Katedrala sv. Jakova je jedna je od najznačajnijih i najljepših graditeljskih ostvarenja u Hrvatskoj te je jedinstvena po tome što je kompletno izgrađena od kamena i to bez korištenja vezivnog materijala.

Slika 5. Katedrala sv. Jakova

Izvor: https://smart-travel.hr/katedrala-svetog-jakova-sibenik/ (03.09.2019.)

Ova jedinstvena građevina, koja je u sebi objedinila gotičke i renesanse karakteristike, rađena je prema projektu Jurja Dalmatinca, a dovršio ju je Nikola Firentinac, početkom 16. stoljeća..kamenu katedralu Juraj je učinio posebnom time što je inovativnim tehničkim rješenjima napravio svod i kupolu. Bez vezivih materijala, kamene je blokove umetao u utore nosivih kamenih okvira.

Povezanost arhitekture i skulpture najviše se očituje nizom od čak 72 skulpture glava različitih ljudi na apsidama te spada u red najznačajnijih graditeljskih ostvarenja toga vremena.

Cijena ulaznice u Katedralu za posjetitelje iznosi 15,00 po osobi.[49]

[48] Putovnica.net.. URL: https://www.putovnica.net/odredista/hrvatska/sibenik/sto-posjetiti-znamenitosti-u-sibeniku/sibenska-katedrala-sv-jakova (06.05.2020.)
[49] Šibenska biskupija. URL:: http://www.sibenska-biskupija.hr/katedrala-svetog-jakova/ (30.08.2019.)

6.1.6. Starogradsko polje, Hvar (2008.)

Središnji dio otoka Hvara je prostor bogate povijesti te se tu smjestilo Starogradsko polje, pravi primjer starog tradicijskog zemljišta koji je od grčke kolonizacije do danas ostao gotovo netaknut. Starogradsko polje je jedno od remek djela grčke kulture te ujedno predstavlja kulturni krajolik koji je opstao unatoč burnim povijesnim događanjima tijekom stoljeća. Osnovna struktura Starogradskog polja predstavlja najbolje očuvani grčki sistem katastarske podjele poljoprivrednoga zemljišta na Mediteranu.

Grci s otoka Pharosa kolonizirali su 384. godine prije Krista jadranski otok Hvar i na njemu utemeljili naselje Pharos, koje i danas traje kao Stari Grad. Na pripadajućem prostranom polju sačuvana je antička podjela poljoprivrednog zemljišta u 75 parcela (tzv. hora). Unutar njih, ždrijebom su se dobivale i suhozidima omeđivale manje čestice, na kojima se i danas uzgajaju povijesne, izvorne, mediteranske kulture vinove loze, maslina i lavanda.[50] : Podijeljeno je na pravokutne parcele 1x 5 stadija (oko 180x900m) omeđene suhozidima, a poljem su prošli glavni putovi koji ga pravilno presijecaju uzduž i poprijeko. Danas je poznata točka u polju na raskrižju putova iz koje je grčki mjernik započeo ovaj graditeljski pothvat[51]

Slika 6. Starogradsko polje

Izvor: http://www.stari-grad-faros.hr/starogradsko-polje-1.aspx (03.09.2019.)

Poljoprivredni dio Starogradskog polja ostao je u kontinuiranoj upotrebi, a neke se biljke proizvode 2400 godina[52]. Iz tog primjera se može zaključiti koliko je velika stabilnost i

[50] Otok Hvar portal. URL: http://www.otok-hvar.com/hr/stari-grad-kroz-povijest (02.09.2019.)
[51] Stari Grad TZ URL: http://www.stari-grad-faros.hr/starogradsko-polje-1.aspx (30.12.2019.)
[52] Muzej Starog Grada. URL: https://msg.hr/starogradsko-polje-i-stari-grad-unesco-svjetska-bastina/ (06.05.2020.)

održivost tijekom stoljeća. Poljoprivredni plan polja i njegov okoliš su dokaz uspjeha tradicionalne obrade zemlje koje je danas u opasnosti zbog modernih tehnologija, deruralizacije. Danas zato postoji i agencija za upravljanje Starogradskim poljem kojoj je cilj očuvanje, unapređenje i turističko vrednovanje Starogradskog polja.

S obzirom na to da je Starogradsko polje kroz cijelu svoju povijest, pa i danas, zadržalo svoj agrarni karakter, u njemu su nataloženi slojevi svih kultura koje su svoju egzistenciju gradile na činjenici da su jedno vrijeme bile u njegovom posjedu te Polje krije gotovo 120 arheoloških lokaliteta (od prethistorije pa do srednjeg vijeka).[53] Zajedno s tom činjenicom neupitno je da je Starogradsko polje prepoznato kao jedinstvena kulturna baština koja se treba zaštiti i valorizirati.

6.1.7. Stećci – srednjovjekovni nadgrobni spomenici (2016.)

Tijekom 40. zasjedanja UNESCO-ova Odbora za svjetsku baštinu u lipnju 2016. u Istanbulu, donesena je odluka da se odabrani lokaliteti sa stećcima upišu na Listu svjetske baštine UNESCO-a. Upisano je 28 lokaliteta (Bosna i Hercegovina 20, Hrvatska 2, Crna Gora 3 i Srbija 3). Hrvatski su lokaliteti Dubravka – Sv. Barbara u Konavlima i Cista Velika – Velika i Mala Crljivica u Imotskoj krajini.[54]

Slika 7. Stećci

Izvor: https://hr.wikipedia.org/wiki/Ste%C4%87ak (03.09.2019.)

[53] Arheologija mediteranskog krajolika URL: http://starogradsko-polje.net/ (30.12.2019.)
[54] Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. URL: https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=15829 (02.09.2019.)

Stećci su srednjovjekovni jedinstveni kameni spomenici. I dan danas ne može se reći sa sigurnošću tko je odgovoran za njihovo postavljanje, no pripadnici različitih vjera su se pokapali ispod njih.

Pojavljuju se od druge polovine 12. st. Njihova prva faza traje tijekom 13. st. te svoj vrhunac u klesanju i ukrašavaju dosežu u 14. i 15. st. U 16.st. izrada stećaka postupno nestaje.[55]

Nalaze se na gotovo cijelom području današnje Bosne i Hercegovine, u južnim dijelovima Hrvatske, sjeverozapadnim dijelovima Crne Gore i zapadnim dijelovima Srbije. Od oko 70.000 evidentiranih stećaka na otprilike 3300 lokaliteta, u Bosni i Hercegovini nalazi se oko 60.000, u Hrvatskoj oko 4400, u Crnoj Gori oko 3500 i u Srbiji oko 4100 stećaka. Na teritoriju Republike Hrvatske stećke nalazimo ponajviše u zaleđu dalmatinske obale (a ponegdje i na samoj obali), od Konavala do sjeverne Dalmacije, te južnom i središnjem dijelu Like. Posebno su česti u okolici Dubrovnika, oko ušća Neretve, u Makarskom primorju te Vrgoračkoj, Imotskoj i Sinjskoj krajini. Danas je u Hrvatskoj poznato više od 400 lokaliteta sa stećcima.[56]

6.1.8. Obrambeni sustavi Republike Venecije 16. i 17.stoljeća u Zadru i Šibeniku (2017.)

Venecijanski obrambeni sustav 16. i 17. stoljeća Hrvatska je upisala zajedno s Italijom i Crnom Gorom. Upisano dobro, u koje ulaze obrambeni sustav Zadra i šibenska tvrđava sv. Nikole, predstavljaju organizaciju, oblikovanje, adaptaciju i provedbu inovativnog alla moderna modela vojne arhitekture čija je svrha bila obrana trgovačkih putova i luka na Jadranu i istočnom Mediteranu. Višenacionalnu nominaciju još čine utvrđeni grad Bergamo, utvrđeni grad Peschiera del Garda i grad-tvrđava Palmanova u Italiji, te Grad Kotor u Crnoj Gori. Navedenih šest komponenti transnacionalnog serijskog kulturnog dobra venecijanskog sustava obrane sadrže atribute izvanredne univerzalne vrijednosti, uključujući njihovu tipološku raznolikost, vizualni integritet i stanje očuvanosti.[57]

[55] Dw.com. URL: https://www.dw.com/hr/ste%C4%87ci-izuzetno-vrijedni-spomenici-kulture/a-18082435 (06.05.2020.)
[56] Nova akropola, za boljeg čovjeka i bolji svijet. URL: https://nova-akropola.com/kulture-i-civilizacije/tragom-proslosti/stecci/ (02.09.2019.)
[57] Ministarstvo kulture. URL: https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=4642 https://www.tvrdjava- (09.01.2020.)

Na ulazu u kanal sv Ante, na mjestu gdje je nekada bio benediktinski samostan Sv. Nikole, smjestila se istoimena utvrda. Na otočiću Ljuljevcu koji je uskim putićem povezan s kopnom danas se nalazi jedinstvena je renesansna građevina venecijanskog fortifikacijskog graditeljstva i izniman spomenik svjetske graditeljske baštine. Značajan doprinos za početak razvoja tvrđave sv. Nikole napravljen je kada izrađen pristupni put i šetnica do tvrđave kroz projekt Turističke valorizacije Kanala sv Ante.

Slika 8. Utvrda sv. Nikole

Izvor:https://croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/kultura-i-bastina/unesco-venecijanski-obrambeni-sustav-16-i-17-stoljeca (03.09.2019.)

Padom Skradina pod navalom Turaka započela je gradnja tvrđave sv Nikole jer je Šibenik bio strateški važna luka koja se nije smjela ugroziti. Jedini ulaz bio je isključivo kroz kanal sv Ante, te je prema projektu mletačkog arhitekta Gian Girolama Sanmichellija nastala tvrđava koja je danas prepoznata kao valoriziran i značajan dio povijesne baštine. Njezina posebnost ističe se kroz trokutasti oblik koji je rijedak primjer utvrda u Hrvatskoj. Tvrđava je izgledala toliko jako da joj se tijekom prošlosti nitko nije ni približio. Nije nikada bila aktivna ali je svoju zadaću obavila samom pojavom jer je uspjela preplašiti potencijalne napadače. I danas, uspješnim upravljenjem i valorizacijom, tvrđava izvršava svoju zadaću tako što nije zapuštena već omogućava posjetiocima da kroz doživljaj šire svoja znanja.[58]

Tvrđava sv. Nikole ima jako velik potencijal da svojom ulogom doprinese još boljem kulturnom turizmu. Pravilno upravljanje, ulaganje i „vraćanje u život“ ove iznimno značajne tvrđave mnogo će utjecat na njezin daljni razvoj i razvoj cijelog područja. Početna visina cijene ulaznica je već postavila uvjete što je prikazano u sljedećoj tablici.

[58] MorskiHR, Jadranski web portal. URL: https://morski.hr/2019/12/06/sveti-nikola-spektakularna-otok-tvrdava-kod-sibenika/ (15.04.2020.)

Tablica 7. Cijena ulaznice za tvrđavu sv. Nikole

	cijena
Za odrasle	130,00 kn
Za djecu od 12 do 18 godina	117,00 kn
Za djecu od 7 do 12 godina	100,00 kn
Za djecu do 7 godina	gratis

Izvor: Tvrđava sv. Nikole. URL: https://www.kanal-svetog-ante.com/hr/posjet-tvrdavi-sv-nikole/cjenik-posjeta

U cijenu su uključeni: prijevoz brodom, ulaznica na tvrđavu, pratitelj na brodu i tvrđavi te razgledavanje Tvrđave sv. Nikole uz višejezični audio-vizualni mobilni vodič.[59]

Prodaja, kontrola i upravljanje ulaznicama od strane Javne ustanove Priroda, za organizirano posjećivanje Tvrđave sv. Nikole od strane poslovnih partnera vrši se preko informacijskog sustava za prodaju i kontrolu ulaznica – eTicketing Partner Web sustav. Prijava u eTicket Partner Web sustav vrši se putem standardnog računala spojenog na internet.[60]

Slika 9. Obrambeni sustav Zadra

Izvor: https://croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/kultura-i-bastina/unesco-venecijanski-obrambeni-sustav-16-i-17-stoljeca (03.09.2019.)

Na poluotoku, kao sjedište jadranskog dijela Republike Venecije, smjestio se Zadar. Omeđen gradskim zidinama te nizom bastiona te vanjskom utvrdom predstavljao je i središte

[59] Tvrđava sv. Nikole. URL: https://www.kanal-svetog-ante.com/hr/posjet-tvrdavi-sv-nikole/cjenik-posjeta (06.05.2020.)
[60] Tvrđava sv. Nikole. URL: https://www.kanal-svetog-ante.com/hr/posjet-tvrdavi-sv-nikole/informacije-o-tvrdavi (14.05.2020.)

pomorskih puteva. Elementi tvrđava se na izuzetan način prikazuje kroz obrambeni sustav Zadra.

Prodor turaka u zadarsko zaleđe obilježeno je početkom 16. Stoljeća. Stoga započinje rušenje mnogih kuća kako bi se izgradio novi sustav koji je bitno promijenio izgled grada. Nakon realizacije nove gradnje, Zadar postaje najveći grad- utvrda u Mletačkoj Republici.

Vizualni integritet, očuvanost i univerzalna vrijednost se prepoznaje kroz moćne bademe i bastione, monumentalna vrata, konstrukcija i zidova koji su nedvojbeno ispunjavali kriterije za upis na popis svjetske baštine.

6.2. Nematerijalna kulturna baština

Nematerijalna kulturna baština ne predstavlja samo običaje već i zanat, jezik kao sredstvo sporazumijevanja koji se prenosi s generacije na generaciju, ples i dr. Pod nematerijalnu kulturnu baštinu spadaju i običaji za koje ljudi nisu ni svjesni da su dio tradicije. Nematerijalna kulturna baština je živa, ona se stalno mijenja, a najbolji primjer su narodni običaji. Upravo zbog toga važno je njegovati narodne običaje i prenositi ih na mlađe generacije kako ne bi izumrli. Republika Hrvatska upisala je nematerijalna kulturna dobra na sva tri UNESCO-ova popisa nematerijalne kulturne baštine:[61]

Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva[62]:

- čipkarstvo,
- dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja,
- festa sv.Vlaha, Dubrovnik
- godišnji proljetni ophod kraljice ili Ljelje iz Gorjana,
- godišnji pokladni ophod zvončari s područja Kastavštine,
- Procesija Za Križen,
- umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog Zagorja,
- Sinjska alka,

[61] Ministarstvo kulture. URL: https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=21771 (02.09.2019.)
[62] Ministarstvo kulture. URL: https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5220 (02.09.2019.)

- Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske,
- Bećarac,
- Nijemo kolo,
- klapsko pjevanje,
- mediteranska prehrana,
- Međimurska popevka,
- umijeće suhozidne gradnje

Popis nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita:

- glazbeni izričaj ojkanje

Registar dobrih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine svijeta:

- Ekomuzej Batana

7. VALORIZACIJA KULTURNE BAŠTINE U HRVATSKOJ NA PRIMJERU ŠIBENSKO-KNINSKE ŽUPANIJE

U Republici Hrvatskoj postoje stvarne, ali nedovoljno iskorištene mogućnosti razvoja kulturne baštine. Kako bi se pospješio ekonomski razvoj potrebno je utvrditi specifičnosti i potencijale hrvatske kulturne baštine. Naime, treba se učinkovito upravljati kulturnom baštinom, te voditi računa o nužnosti očuvanja svih karakteristika određene baštine i njenog okruženja i tako utjecati na ukupni razvoj.

Valorizacija, odnosno procjena dobara je vrlo bitan čimbenik koja služi kao uporište za stvaranje konkurentnih prednosti te ističe važnost baštine stvarane tijekom povijesti jer ona pokriva mnogo aspekata života zajednice, kako prošlih tako i sadašnjih. Valoriziranje kulturne baštine može se postići na mnoge načine, svaki način će povećati atraktivnost destinacije što je važno za razvoj u ekonomskom, turističkom, kulturnom, socijalnom i ekološkom smislu.[63] Utjecaj valorizacije na kulturnu baštinu doprinosi mnogo u svim sferama. Njen učinak očituje se kroz obrazovanje stanovništva i stvaranje novih mogućnosti za rast i razvoj, ne samo malog poduzetnika i nezaposlene već i za ostvarivanje prihoda za lokalnu obnovu i ulaganje u turizam. Time se rade temelji za daljnje i veće pothvate koji će omogućiti svima određene aktivnosti i društveno zadovoljstvo. Kulturna dobra će se primjereno očuvati kao i zajedništvo u kojem se dobro nalazi a destinaciju će krasiti dobar „image".

Kod marketinškog pristupa valorizacije kulturne baštine ima mnogo potencijala za unapređenje politike proizvoda i/ili usluga u funkciji razvoja turizma. Svaki proizvod mora biti prilagođen potencijalnim potrošačima jer on zadovoljava društvene kriterije, ali trebalo bi se izvršiti istraživanje tržišta, čija će analiza utvrditi za koje proizvode ili usluge kulturne baštine postoji potražnja.[64]

Način prezentacije i organizacija kulturne baštine treba prilagoditi potrebama turističkog tržišta. Posjetiteljima se treba obogatiti cjelokupni doživljaj te tako povećati njihovu potrošnju. Ako bi došlo do određenih izmjena, odnosno prilagodba u proširenju usluga, radnog vremena ili u promociji, dobra suradnja s turističkim sektorom bi omogućila

[63] Jelinčić, D. A (2008.) Abeceda kulturnog turizma, Zagreb: Meandarmedia, str. 43
[64] Jelinčić, D. A (2008.) Abeceda kulturnog turizma, Zagreb: Meandarmedia, str. 43

optimalnu valorizaciju kulturnih dobara u funkciji turizma. Povezanost u turizmu spaja nas više sa samim gostom i omogućava nam bolje poznavanje potrošača.

Hrvatska kulturna baština može pridonijeti unapređenju ekonomskog razvoja ali se mora pronaći adekvatan pristup za povećavanje konkurentnosti te životnog standarda. Prateći iskustva drugih zemalja zaključujemo da elementi baštine zahtijevaju dugotrajne i intenzivne pripreme, a kasnije održavanje. Turistička valorizacija kulturne baštine pridonosi boljem gospodarskom razvoju i stvara temelje za budućnost. Na taj se način privlače turisti veće platežne moći, geografski se proširuje potražnja izvan glavnih turističkih središta te produljuje sezona gdje se turistu nudi veći, dulji i kvalitetniji boravak u destinaciji. Ipak, turizam karakterizira element putovanja izvan svog stalnog boravišta i posvećenost drugim aktivnostima, u drugim prostorima, nešto drugačijim nego što to čine kod kuće. Bitno je odrediti način na koji će se kulturna baština valorizirati i upoznati se s umom potrošača, stoga je provedeno istraživanje stavova i potrošnje posjetitelja kulturnih atrakcija i događanja u Hrvatskoj. Istraživanje kulturne baštine i potencijalnih sudionika u kulturnom turizmu novijega je datuma u Hrvatskoj, jednako kao i pojava kulturnoga turizma i zato je valorizaciju i srž cijele tematike potrebno dobro upoznati

Tablica 8: Obilježja posjetitelja kulturnih atrakcija i događanja u Hrvatskoj

Najveći stupanj interesa iskazuju za kulturno-povijesne znamenitosti svjetovne (65%) ili sakralne (64%) prirode, a potom muzeje i galerije (59%) i kulturna događanja (42%)
Glavni razlog posjete je želja za učenjem o kulturi, povijesti i baštini posjećenog kraja (26%), a važan razlog posjete je imidž ili reputacija atrakcije (18%), znatiželja (18%) te želja za provođenjem kvalitetnog vremena s obitelji i/ili prijateljima (17%)
Većina posjetitelja (46%) se informira o kulturno-turističkoj ponudi više od godinu dana unaprijed, ali više od četvrtine posjetitelja (26%) tek po dolasku u destinaciju
Najvažniji izvori informacija su Internet (30%), tiskani promotivni materijali (25%) te preporuke turističke agencije (13%)
Većinom posjećuju atrakcije u mjestu svog turističkog boravka (43%) ili na jednodnevnim izletima (26%), svega 11% na proputovanju, a 6% u sklopu kružnih putovanja
Domaći posjetitelji predstavljaju 38% ukupne potražnje koji većinu kulturnih atrakcija i događanja posjećuju iz susjednih županija ili iz matične županije

Izvor: Institut za turizam (2009). *TOMAS Kulturni turizam 2008.* Zagreb: Institut za turizam, 4.-5. Str.

U ovom poglavlju analizirano je upravljanje materijalnom baštinom, koja nije na UNESCO popisu svjetske kulturne baštine na području Šibensko-Kninske županije, kroz trendove u kulturnom turizmu, te analizu turističkog tržišta.

Za upravljanje kulturnom baštinom važno je izraditi dokumentaciju – Planove upravljanja čiji je cilj doprinijeti održivom razvoju promicanjem kulturnog turizma kroz definiranje prilika i prijetnji kritičnih za održivu i učinkovitu zaštitu, prezentaciju, promociju i kapitalizaciju kulturnih dobara u kontekstu kulturno – turističke ponude na području grada ili županije.[65]

Turizam u Šibensko – kninske županije je u porastu i tome pridonosi potencijal kulturne baštine na koju se, s vremenom sve više, oslanja turistička djelatnost. Osmišljenom turističkom valorizacijom kulturne baštine se može cijelo područje Šibensko-Kninske županije podignuti na veću razinu. Aktivnim planiranjem, upravljanjem te turističkom valorizacijom postaje nositelj identiteta određene ljudske zajednice i ulazi u vodeću hrvatsku turističku ponudu.

7.1. Kulturna baština u Šibensko-kninskoj županiji

Šibensko-kninska županija, s vremenom sve popularnija županija, posebno kroz razvoj kulturnog turizma. Mnogo je čimbenika koji su utjecali na njen razvoj ali najviše se pažnje predaje kulturnog baštini koja se nalazi na tom području. Osim baštine koja je cijenjena zbog svoje povijesti i ujedno prepoznata i turistički valorizirana, mnoga druga zanimljiva mjesta i dva nacionalna parka krase Šibensko-kninsku županiju, kao i mnogobrojna događanja i ostale turističke ponude koje daju ovom području gotov turistički „paket“.

Koliki je potencijal za razvoj kulturnog turizma Šibensko-kninske županije pokazuje broj od čak 367 registriranih kulturnih dobara (od toga 164 u gradu Šibeniku) u Šibensko-kninskoj županiji**.** Materijalne kulturne baštine je: nepokretnih kulturnih 298, te pokretnih 67.[66] Zbog izrazito velikog broja nepokretnih kulturnih dobara na ovom području, Šibensko-kninska županija je iskoristila povijesno značenje određenih dobara te ih stavila u turističku funkciju. Time je županija, osim komercijalnih prednosti, ostvarila bolju prezentaciju samog područja koja sa sobom nosi izradu raznih drugih sadržaja, proizvoda i

[65] Getz, D. (2008): Event tourism: Definition, evolution, and research, Elsevier, Tourism Management 29, str. 407.

[66]Dokument: Plan upravljanja kulturnim dobrima na lokalnoj i regionalnoj razini, autora MICRO projekt d.o.o. kojeg je sufinancirala Europska unija. (30.01.20.)

usluga temeljene na elementima kulturne baštine. Dobro osmišljena valorizacija kulturnih dobara doprinijet će razvoju Šibensko-kninske županije u pravom smjeru.

Tome pridonosi i razvojna agencija koja ima važnu ulogu u planiranju, pripremi i provedbi projekata kojima se u turističku funkciju stavljaju neiskorištena kulturna i prirodna dobra, unaprjeđuje javna turistička infrastruktura, potiče razvoj privatnog sektora u turizmu i promovira Županija kao poželjna turistička destinacija. Uz aktivnosti koji se tiču samog strateškog planiranja, Razvojna agencija ima veliko iskustvo rada na projektima koji potiču razvoj turizma.[67]

Na ovom području nalaze se brojne tvrđave i utvrde, povijesne znamenitosti te arheološka nalazišta što predstavljaju temelje za kulturni razvoj te se na račun ovakvih kulturnih dobara postavljaju novi izazovi i ostvaruju novi prihodi. Tome treba dodati i mnogobrojne festivale i događanja koje se svakako treba iskoristiti za stvaranje proizvoda temeljenih upravo na obilježjima kulturne baštine. Manifestacijama će se osvijestit kultura i običaji kao što se to radi kroz: Dalmatinsku šansonu, Festival ruralne kulture u Kninu, Klapske večeri, Srednjovjekovni sajam i ostale. Cilj takvih događanja je očuvanje kulturne baštine te povećanje vrijednosti i značenja nositelja kulturnih dobara koja potencira razvoj kulturnog turizma. Zato, valorizacijom turističkih atrakcija te određenim aktivnostima i ujedinjenu svih posrednih i neposrednih činitelja kulturnog turizma, Šibensko-kninska županija postaje sve više prepoznatljiva i upečatljiva u očima kulturnih turista.

[67]Razvojna agencija Šibensko-kninske županije. URL: http://www.rra-sibenik.hr/stranice/o-turizmu-i-bastini/52.html (01.02.2020.)

7.2. Swot analiza kulturnog turizma Šibensko-kninske županije

Preduvjet za ispravni odabir strategije je analiza situacije. Pod tim se podrazumijeva da poduzeće treba sagledati vanjske i unutarnje čimbenike kako bi spoznalo najbolji način da se ostvari željeni cilj. Sve veća dinamičnost koja je prisutna na tržištu primorava poduzetnike da pažljivo odabiru način na koji će se natjecati sa konkurencijom.[68]

Tablica 9. Prikaz swot analize

SNAGE	**SLABOSTI**
• Rast smještajnih kapaciteta • Bogata kulturno-povijesna baština • Blizina NP Kornat i NP Plitvička jezera • Dobra prometna povezanost • Prirodne ljepote i kulturna baština na jednom mjestu • Sadrži spomenike kulture uključene u UNESCO popis - Katedrala sv. Jakova i utvrda sv. Nikole	• Relativno slaba kvaliteta cestovne infrastrukture kod dobara koja su za javnost ali nisu turistički valorizirani • Nedovoljno promotivnih aktivnosti • Nedovoljno znanje za marketinške aktivnosti • Sezonski karakter • Slaba integracija kulturnih dobara u turističku ponudu • Loše organizirani i slabo opremljeni određeni kulturni resursi • Kulturna dobra koja nisu u funkciji su zapušteni
PRILIKE	**PRIJETNJE**
• Obrazovaniji gosti veće platežne moći • Posjedovanje potencijala rasta • Povećanje odgojno-obrazovne,ekološke i turističke aktivnosti mjesnog stanovništva • Porast putovanja motiviranim kulturnom baštinom • Povećanje djelovanja u svrhu obnove i održivog korištenja pojedinih vrsta kulturnih dobara kojeg podržavaju Eu fondovi	• Nedostatak mladih obrazovnih ljudi • Lošija zainteresiranost za kulturna dobra izvan naseljenih prostora • Nedovoljna prezentacija kulturne baštine • Manjak popratnih sadržaja • Zapušteni resursi • Nedovoljna valorizacija • Nedovoljno razvijena veza između kulturnih i drugih atrakcija • Sklonost propadanju te pritisci modernizacije • Niska razina svijesti građana

Izvor: Samostalna izrada.

[68] Wikipedia. URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/SWOT_analiza (08.06.2020.)

7.3. Upravljanje materijalnom baštinom Šibensko-kninske županije

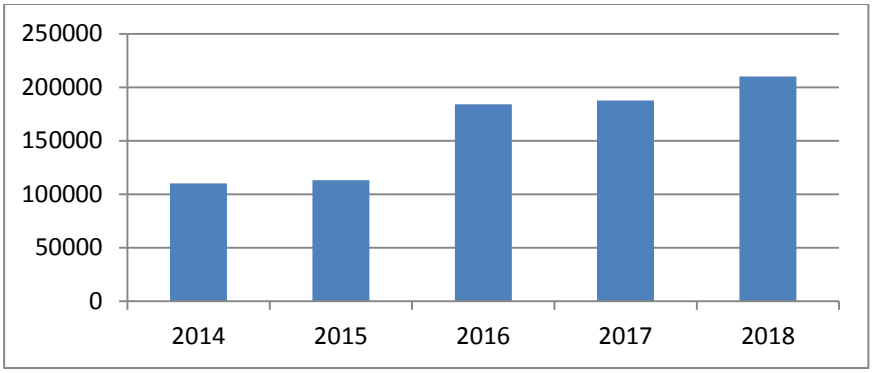
Upravljanje kulturnim resursima označava brigu i održavanje reprezentativnog primjera za buduće naraštaje. Procjena specifičnih vrijednosti i utjecaja, provedba strategija i planova te praćenje učinaka kulturne baštine predstavlja poslove upravljanja kako bi se istaknule i iskoristile sve kulturne vrijednosti materijalne baštine.

Vrijednost je oduvijek bila razlog očuvanja baštine. Očigledno je da nijedno društvo ne ulaže napor u ono što ne vrijedi. Zašto onda, ovaj trenutni interes za vrijednosti? Do nedavno, baština bilo je relativno izolirana, sastavljeno od male grupe stručnjaka. Te su skupine utvrdile što je baština i kako bi trebala biti očuvana.[69] Zbog toga danas upravljanje, analiziranje, planiranje i očuvanje kulturne baštine predstavlja osnovne uvijete za njihovu snažniju valorizaciju, time i bolju ekonomiju. U stvaranju boljih uvjeta i za razvoj određenog područja, grana upravljanja materijalnom baštinom donosi sve pogodnosti da se to i ostvari kao što se to može primijetiti iz brojka Šibensko-kninske županije.

Brojke uvijek pokazaju kakvo je stvarno stanje, te se iz izvještaja o radu šibenskih tvrđava može vidjeti kontinuirani rast. U 2018. Šibenske tvrđave bile su otvorene 362 dana, te su zabilježile 12% više posjetitelja u odnosu na 2017. Prihod ustanove u 2018. povećao se za 40,36%. Na Tvrđavi sv.Mihovila održano je 19 događanja, s 90% većim prihodom od prodaje ulaznica, dok je na Tvrđavi Barone održano 26 večernjih događanja, s 37% većim brojem posjetitelja u odnosu na 2017. godinu. Jačanju branda šibenskih tvrđava svjedoči i cijena ulaznice za večernja događanja na tvrđavi sv. Mihovila, čije je prosječna vrijednost porasla za 35% u odnosu na prosječnu vrijednost ulaznice u 2017. (cijena ulaznice u pretprodaji u prosjeku je iznosila 186,00 kn, dok je 2017. ista iznosila 136,00 kn, dok je u 2018. prosječna cijena ulaznice u prodaji iznosila 207,00 kn, a 2017. 162,00 kuna). Prihodi od sponzorskih sredstava povećana su u 2018. g. za 91% u odnosu na 2017. godinu.[70]

[69] Assessing the Values of Cultural Heritage. URL: https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/assessing.pdf
[70] Tvrđava kulture Šibenik, Izvještaj o radu. URL: https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/o-nama/pristup-informacijama/ (08.02.2020.)

Graf 1. Broj posjetitelja šibenskih tvrđava 2014. – 2018.

Izvor: Tvrđava kulture Šibenik, URL: https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/o-nama/pristup informacijama/

7.3.1. Tvrđava sv.Mihovila

Tvrđava sv. Mihovila je najstariji kulturno-povijesni spomenik u Šibeniku koji postoji još iz kasnobrončanog doba. Ime duguje crkvi posvećenoj arkanđelu Mihovilu, koja se od najranijeg doba nalazila unutar tvrđave. Tvrđava je služila kao glavna lokacija obrambenog sustava koja se prvi put spominje 1066. Tijekom boravka P. Krešimira IV., te se u to vrijeme koristio kao vojničko naselje. Tijekom prošlosti tvrđava je često mijenjala vlasnike te svoj izgled koji je pojačan zidovima i kulama. A danas, njena funkcija je također izmijenjena iz vojne svrhe u otvorenu pozornicu koja pruža kulturne i edukativne doživljaje. Svojim izgledom, kao obnovljeni kulturni spomenik i raznim događanjima predstavlja se kao pokretač razvoja grada Šibenika.

Revitalizacija fortifikacijskog kompleksa Tvrđave sv. Mihovila započela je 2012. valorizacijom i pravilnim upravljanjem tvrđava sve uspješnije promovira kulturni turizam i širi svoje djelovanje i na druge aktivnosti kao što je pozornica za razne predstave, festivale, koncerte i druga kulturna događanja.

Projekt Revitalizacije tvrđave sv. Mihovila uključivao je:[71]

- infrastrukturne radove na površini 2600 m2, koji su obuhvatili izgradnju i uređenje ljetne pozornice sa 1077 mjesta, te uređenje podzemnog dijela tvrđave.
- Kulturna ponuda grada Šibenika prezentirana je na 3 međunarodna sajma.
- Izrađeni su promotivni materijali o tvrđavi i projektu na šest jezika, promotivni video i multimedijalna prezentacija.
- Organizirana su 4 edukativna programa na kojima je sudjelovalo više od stotinu polaznika.
- Provedena je i help-desk aktivnost od 50 sati konzultantskih usluga zainteresiranim lokalnim dionicima
- Postavljeni su panoramski teleskopi na kulama te izrađene replike srednjovjekovnog oružja i dvadeset srednjovjekovnih kostima namijenjenih osoblju tvrđave.

- Dovršenje projekta popratio je glazbeno-scenski spektakl otvorenja tvrđave i ljetne pozornice,

- Ostvarena je uspješna suradnja sa subjektima u turističkom sektoru na području Šibenika i okolice, prvenstveno turističkim agencijama i većim hotelskim kućama.

Zadnji projekt koji je pridonio njenoj valorizaciji je projekt Fortress ReInvented koji je započeo 1. srpnja 2017., a završio je 31. prosinca 2019. godine. Projekt uključuje najsuvremeniju tehničku opremu potrebnu za projiciranje sadržaja na zidove cisterne. Jedna od cisterni vodi u središte svevremenske borbe između dobra i zla, koja je u kršćanskoj tradiciji predstavljena pobjedom svetog Mihovila nad zmajem. Krilati arhanđeo je najvjerojatnije od samog osnutka Šibenika bio njegov zaštitnik. U drugoj cisterni prikazan je vremeplov pomoću kojeg se prati priča o stvaranju i rastu Šibenika, koji se s brda posvećenog sv. Mihovilu širi na obalu, te u renesansi doživljava svoje zlatno doba. [72]

Utvrda je otvorila vrata svojim posjetiteljima 2014. godine s bogatom ponudom kulturnih, glazbenih i scenskih događanja, prepoznata kao jedna od najprestižnijih pozornica u regiji te nezaobilazna destinacija kulturnog turizma. Organizacijom različitih glazbeno–scenskih

[71] Tvrđava kulture Šibenik. URL: https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/o-nama/pristup-informacijama/ (02.09.2019.)
[72] Tvrđava kulture Šibenik. URL : https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrdava-sv-mihovila/najava-fortress-reinvented/ (08.02.2020.)

programa i predstavljanjem djelića bogate šibenske povijesti među svojim impozantnim bedemima.[73] Tvrđava je bogatom poviješću, svojom pozornicom na kojoj su nastupali hrvatski i strani poznati izvođači i dodatnim sadržajima kao što su edukativni programi, pozicionirala Šibenik kao i Šibensko-kninsku županiju premium lokaciju koja je nezaobilazna u kulturnom smislu.

U sljedećoj tablici može se uočiti u kojim se periodima više predaje pozornosti kulturnoj baštini, odnosno kad je kulturni turizam na svom vrhuncu.

Tablica 10. Broj prodanih ulaznica po cjenovnim kategorijama u 2017. godinu

	Individualna 50,00 kn	Obiteljska 110,00 kn	Djeca i studenti 30,00 kn	Grupne
Siječanj	171	11	37	45
Veljača	163	10	51	0
Ožujak	350	12	121	162
Travanj	2156	284	404	307
Svibanj	5204	166	750	949
Lipanj	8164	937	872	736
Srpanj	10094	4001	2192	98
Kolovoz	14038	4511	2866	240
Rujan	15627	680	1821	537
Listopad	2999	211	428	1121
Studeni	435	25	104	363
Prosinac	129	9	74	23
Broj ulaznica	59.530	10.857	9.720	4.581

Izvor: Javna ustanova u kulturi, Tvrđava Kulture Šibenik, https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/o-nama/ (02.09.2019.)

[73] Tvrđava kulture Šibenik. URL: https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/o-nama/pristup-informacijama/ (01.09.2019.)

Valorizacija kulturne baštine najviše se odražava na ulaznicama jer cijena predstavlja procjenu razine kvalitete. Prema tome, u sljedećoj se tablici navode cijene ulaznica za različite vrste posjetitelja tvrđave sv. Mihovila.

Tablica 11. Cijena ulaznice na tvrđavu sv. Mihovila za 2019. g.

	3./4./5./6./7./8./9./10.	11./12./1./2.
Za odrasle	60,00 kn	30,00
Za djecu od 7-18 godina	40,00 kn	20,00
Za djecu do 7 godina	gratis	gratis
Obiteljska ulaznica	140,00 kn	70,00
Sa stručnim vodstvom	150,00	75,00

Izvor: Tvrđava kulture Šibenik. URL: https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrdava-sv-mihovila/za-posjetitelje/

7.3.2. Tvrđava Barone

Paralelno s tvrđavom sv. Ivana, 1646. godine izgrađena je tvrđava Barone. Smještena je 90 metara iznad mora na brdu koje se ranije zvalo Vidakuša. Potrebu za izgradnjom tvrđave na brdima iznad Šibenika naglašavali su mnogi gradski knezovi tijekom 16. i 17. stoljeća, no mletačka vlada nikad nije ispunila njihove molbe.[74] Tvrđava je onda imala značajnu ulogu u obrani grda od Turaka, koji su trebali zauzeti prvo nju da bi uspjeli doći do Šibenika.

Nakon njene funkcije u obrani grada od Turaka tvrđava se zapustila i počela propadati. Srušeni zidovi i loše stanje je trajalo do početka 2014. godine kad prihvaćen je projekt Društva za očuvanje šibenske baštine Juraj Dalmatinac. Tek onda, tvrđava Barone poprima svoj izvorni oblik, uz pogled na gradsku jezgru i otoke šibenskog arhipelaga, gdje je ponovno oživjela povijest Šibenskog kraja.

[74] Tvrđava kulture Šibenik. URL: https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/o-nama/pristup-informacijama/ (02.09.2019.)

Projekt Revitalizacije tvrđave Barone uključivao je[75]

- Projekt Barone uključivao je infrastrukturne radove na renovaciji same tvrđave, opremanje gastro-kulturnog centra i dječjeg igrališta i gradnju amfiteatra.
- U sklopu kreiranja visokotehnološkog sadržaja napravljen je povijesni dokumentarac, nabavljena je i opremljena platforma za proširenu stvarnost i drugi multimedijski sadržaji.
- U okviru projekta organizirani su različiti edukativni programi na kojima su sudjelovali budući zaposlenici upravljačke strukture Tvrđave Barone (Upravljanje kulturnim dobrima), potom MSP-ovi sa područja Šibensko-kninske županije (Nove mogućnosti za prezentaciju na revitaliziranoj Tvrđavi Barone), te turistički vodiči (Kako stare priče postaju nove turističke atrakcije – umijeće storytellinga i proširene stvarnosti u turizmu novog doba).
- Napravljena je Studija turističkih potreba, preferencija i trendova u Šibensko-kninskoj županiji s različitim turističkim paketima koji uključuju Tvrđavu Barone.
- Razvijen je ekskluzivni ekološki brand Barone, za prezentaciju tradicionalnih gastro kulturnih proizvoda na tvrđavi, te osmišljen poslovni i marketing plan, a Tvrđava Barone je promovirana na međunarodnom sajmu turizma u Beču.

Projekt koji čini ovu tvrđavu drugačijom i iznimno vrijednom je projekt Proširena stvarnost gdje se povijest može doživjeti pomoću tehnologije. S virtualnim vodičem, dječak Jure i povjesničar iz 17. Stoljeća, šetnja tvrđavom je u mnogočemu zanimljiva. Kroz sliku i zvuk promatra se povijest na najupečatljiviji način što tvrđavu Barone čini zanimljivom. Način prezentacije topova, bitka i ostalih povijesnih trenutaka može svakog posjetioca zabaviti i educirati tako da nitko ne ostane zakinut za priču koju samo turistički vodiči mogu na pravi način isprezentirati. Za razliku od tvrđava gdje je jedina ljepota prošetati i vidjeti povijest kroz zidine, tvrđava Barone nudi puno više. Njenom valorizacijom kao jedinstvena kulturna atrakcija doprinosi Šibensko-kninskoj županiji kao i imidžu Hrvatske

[75]Tvrđava kulture Šibenik. URL: https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrdava-barone/revitalizacija-tvrdave/ (20.02.2020.)

U sljedećoj tablici može se uočiti u kojim se periodima više predaje pozornosti kulturnoj baštini, odnosno kad je kulturni turizam na svom vrhuncu. Broj ulaznica je podijeljen na vrstu ulaznica i na mjesece u godini.

Tablica 12. Broj prodanih ulaznica po cjenovnim kategorijama u 2017.

	Individualna 50,00 kn	Obiteljska 110,00 kn	Djeca i studenti 30,00 kn	Grupne
Siječanj	0	1	7	0
Veljača	15	3	21	0
Ožujak	62	3	37	81
Travanj	255	33	87	91
Svibanj	257	16	92	644
Lipanj	224	28	94	293
Srpanj	410	118	149	56
Kolovoz	621	140	236	322
Rujan	497	39	172	529
Listopad	188	12	65	309
Studeni	24	2	13	89
Prosinac	19	2	7	37
Broj ulaznica	2.572	397	980	2.451

Izvor: Javna ustanova u kulturi, Tvrđava Kulture Šibenik. URL: https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/o-nama/

Valorizacija kulturne baštine najviše se odražava na ulaznicama jer cijena predstavlja procjenu razine kvalitete. Prema tome, u sljedećoj se tablici navode cijene ulaznica za različite vrste posjetitelja tvrđave Barone.

Tablica 13. Cijena ulaznice za tvrđavu Barone u 2019.g.

	3./4./5./6./7./8./9./10.	11./12./1./2.
Za odrasle	40,00 kn	20,00 kn
Za djecu od 7-18 godina	25,00 kn	13,00 kn
Za djecu do 7 godina	gratis	gratis
Obiteljska ulaznica	90,00 kn	45,00 kn
Sa stručnim vodstvom za obe tvrđave	250,00	125,00 kn

Izvor: Tvrđava kulture Šibenik. URL: https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrdava-barone/za-posjetitelje/

Sljedeća tablica pobliže opisuje razne vrste prihoda koje može pružati kulturno dobro. Pravi su primjer tvrđave sv. Mihovil i Barone koje su pravilnim planiranjem potpuno iskoristili svoj potencijal.

Tablica 14. Financijski pokazatelji za 2017. u odnosu na 2016. godinu – tvrđave sv. Mihovil i Barone

	2017.	2016.
Ukupno prihodi	6.610.642,47	6.107.274,55
Prihodi od dnevnih ulaznica	5.042.568,50	4.755.116,30
Prihodi od večernjih događanja	826.602,18	774.778,31
Prihodi od pruženih usluga	494.779,37	259.252,00
Prihodi Barone shop	180.208,40	142.800,32
Prihodi od sponzora	234.634,50	175.327,62
Ostali prihodi	10.057,92	8.000,00

Izvor: Šibenik.hr, izvještaj o radu. URL: http://www.sibenik.hr/gradsko-vijece/20-06-2018/020-Izvje%C5%A1taj%20o%20radu%20s%20financijskim%20izvje%C5%A1tajem%20Javne%20ustanove%20u%20kulturi%20Tvr%C4%91ava%20kulture%20%C5%A0ibeniki%20za%202017.pdf,http://www.sibenik.hr/gradsko-vijece/25-07-2017/dopuna-01/d-002-Izvje%C5%A1taj%20o%20radu%20Javne%20ustanove%20u%20kulturi%20Tvr%C4%91ava%20kulture%20%C5%A0ibenik%20s%20financijskim%20izvje%C5%A1%C4%87em%20za%202016.pdf

7.3.3. Tvrđava sv. Ivana

Izgrađena 1646. na 120 metara visokom brdu sjeverno od šibenske jezgre, te nazvana prema crkvici koja se tamo nalazila već nekoliko stoljeća. Sagrađena je tijekom kolovoza i rujna, u svega 58 dana, kao glavna točka novog obrambenog sustava grada neposredno pred veliki napad osmanske vojske. Tvrđavu su svojim rukama i sredstvima podigli Šibenčani, a prema nacrtu inženjera iz Genove, fra Antonija Lenija.[76]

Kulturnu baštinu i cjelokupan kulturni turizam Šibenika povećat će obnova tvrđava sv. Ivana, te će ga zasluženo pozicionirati kao kulturno-turističku atrakciju koja spaja tradiciju i najmodernije tehnologije. Na tvrđavi će se koristiti najmodernija oprema kako bi se posjetiocima pružilo znanje i najbolja prezentacija, što je čini dosta drugačijom od ostalih. Cijelo društvo ide u smjeru tehnološkog napretka i projektom koji je pokrenut, kojim će se urediti tvrđava, pokazuje se inovativnost u valorizaciji. Predviđeno je da će se završiti 2021.

[76] Tvrđava kulture Šibenik. URL: https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/o-nama/pristup-informacijama/ (02.09.2019.)

g., kada se će se njena vrijednost odraziti na biserne ogrlice fortifikacijskog sustava grada Šibenika i na kulturni turizam ovog područja.

Prema Tris, novinarskom portalu, tvrđava će osim najsuvremenije tehnologije imati i drugih sadržaja. Posebno zanimljivo je uređenje sjevernog, izduženog dijela tvrđave poznatog kao Kliješta/Tanaja gdje bi se nalazio novi glavni sadržaj namijenjen prvenstveno djeci i mladima nazvan Kid's lab[2] koji se sastoji od povijesnog laboratorija i zelenog labirinta. Ispod zelenog labirinta isplaniran je prostor koji će sadržavati kabinete, predavaonice te prostore za smještaj predavača i posjetitelja tijekom čitave godine. Tvrđava će dobro povezana s gradskim tkivom osvijetljenom i uređenom pješačkom i kolnom vezom te zračnim tramvajem. Sadržaji koji bi svakodnevno bili pristupačni građanima su šetnica, trim i jogging staza uokolo cijelog kompleksa, vidikovac i caffe/bistro s terasom. Mala otvorena amfiteatarska pozornica, mostići, staze, primjereno hortikulturno uređenje, puškarnice, topovi, bedemi i niz detalja će upotpuniti sliku svrsishodne zabavno-obrazovne atrakcije. [77]

Revitalizacijom Tvrđave sv. Ivana: [78]

- obnovit će se i opremiti dvije cjeline tvrđave, sjeverni dio poznat kao „Kliješta" i južni zvan „Zvijezda". Unutar područja Tvrđave sv. Ivana, ukupne površine 18.657 metara četvornih, obnovit će se bedemi, uvesti inovativni sadržaji, atrakcije i proizvodi.
- U podnožju sjevernog obrambenog bedema („kliješta") posjetitelji će moći uživati u gastro-vizualnom konceptu. Uz pomoć revolucionarne tehnike 3D video-mappinga na zidinama tvrđave prikazivat će se sadržaji, koji će stvarati optičke iluzije i dojam kretanja statičnih objekata.
- Na Tvrđavi sv. Ivana smjestit će se i Edukativni kampus opremljen pametnim interaktivnim učionicama i prezentacijskim prostorima. On će osigurati i kvalitetan smještaj s pratećim tematskim programima koji će uvelike pridonijeti produljenju turističke sezone kao i dužem boravku posjetitelja u Šibeniku.

[77] Tris, neovisni novinarski portal. URL: http://tris.com.hr/2013/12/na-sibenskoj-utvrdi-sv-ivana-atrakcije-zeleni-labirint-igracke-koje-proizvode-energiju-zracni-tramvaj/ (26.02.2020.)
[78] Tvrđava kulture Šibenik. URL: https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrdava-svetog-ivana/projekt-revitalizacije/ (26.02.2020.)

Završetkom projekta obnove tvrđave sv Ivana doći će do unapređenja kulturno-turističke ponude grada Šibenika, time i Šibensko-kninske županije. Tvrđava će svojim raznolikim sadržajima, usmjerene na sve generacije i na sva vremenska razdoblja, postići veliku dodatnu vrijednost, te će njena valorizacija doprinijeti još većem napretku.

7.3.4. Arheološka zona Ivoševci (vojni logor Burnum) i utvrda Nečven

Arheološka zona Ivoševci svjedoči o čovjekovoj prisutnosti i ima povijesnu i antropološku vrijednost. Nalazi se u okvirima Nacionalnoga parka Krka. Tu se u 1. Stoljeću smjestio vojni logor Burnum gdje se mogu pronaći ostatci boravka rimskih vojnika. Izgrađen je u vrijeme cara Klaudija, no car Vespazijan koji je dao sagraditi i rimski Koloseum, ga je dodatno uredio i proširio.

Ovaj arheološki lokalitet se sastoji od 2 lokacije. Cestom iz Knina prema Zadru, na njenom 19. kilometru, s lijeve strane se nalaze dva luka, vjerojatno portika principia rimskog vojnog logora Burnuma, u naroda zvana Šupljaja ili Šuplja crkva. Principij je bila zgrada zapovjedništva, upravno i religiozno središte rimskog vojnog logora. Smještao se na mjestu gdje su se sjekle najvažnije logorske prometnice: via principalis i via praetoria. Drugi lokalitet obuhvaća amfiteatar, a nalazi se s desne (zapadne) strane ceste, oko 1 km prema jugozapadu.[79]

U Burnumu su boravile dvije legije: Claudia Pia Fidelis i Flavia Felix. Kao nagrada vojnicima za odanost, jer su odbili sudjelovati u pobuni guvernera provincije Dalmacije Skribonijana, podignut je amfiteatar. U logoru su podignuti bazilika (sudnica) i svetišta božanstvima Mitre (koje je omogućavalo da se duša vjernika nakon smrti uzdigne u zvijezde) i Kibele (Velike Majke Bogova).[80]

Gornji tok rijeke Krke, odnosno sjeverni dio Nacionalnog parka „Krka“ je od iznimna značaja zbog kulturno povijesne baštine, u kojoj uglavnom više nema tragova čovjekovih ruku. Javna ustanova „Nacionalni park Krka“ taj prostor nastoji, kroz sustavnu valorizaciju gornjega toka, predstaviti u njegovoj izvornosti i razvijati za aktivni boravak u prirodi, kroz uređenje pješačkih staza i biciklističkih ruta, znanstveno-edukativne sadržaje i kulturne programe za

[79] Pini. URL: http://www.pini.hr/burnum.php (26.02.2020.)
[80] Cambj N., Glavičić M., Maršić D., Miletić Ž., Zaninović J. (2012.) *Arheologija kao prednost na zaštićenom području*, Šibenik: Buk – glasnik JU „NP Krka“, godište III., broj 5

posjetitelje. Veliki je napredak u valorizaciji toga područja učinjen postavljanjem turističko-informativne signalizacije na cestama. U Nacionalnom parku „Krka“ otvoreno je i 470 km novih biciklističkih ruta, od kojih mnoge prolaze upravo gornjim tokom rijeke Krke, koji je, zbog konfiguracije terena, idealan za aktivno posjećivanje.[81] U mogućnostima obilaska postoji i program Burnum koji traje jedan sat ali je trenutno zatvoren zbog preuređenja. Uz to. otvorena je restauratorska radionica a uređena je i otvorena Arheološka zbirka u Eko kampusu „Krka“ u Puljanima. Od 2012. na prostoru amfiteatra organiziraju se Burnumske ide, kulturno-zabavna manifestacija kojoj je cilj oživljavanje običaja iz rimskoga doba i približavanje toga lokaliteta široj javnosti[82]

Novi projekt valorizacije koji se planira omogućit će jedinstvenu i preciznu rekonstrukciju arhitektonske strukture amfiteatra i njen grafički prikaz najnovijim tehnološkim dostignućima kako bi se postojeće arheološko nasljeđe i arheološko nalazište rimskog vojnog amfiteatra dodatno valorizirali i afirmirali kao arheološka i posjetiteljska destinacija. Tehnička i znanstvena mjerenja omogućit će stvaranje virtualnih rekonstrukcija koja će posjetiteljima biti dostupna putem tableta i pametnih telefona kao koncept proširene stvarnosti. Krajnji rezultat bit će video uradci kojima će posjetitelji moći doživjeti izgradnju amfiteatra, najznačajnije arhitektonske promjene tijekom stoljeća i na kraju napuštanje i propadanje rimskog vojnog amfiteatra.[83]

U sljedećoj tablici je prikazana cijena ulaznice po mjesecima za posjet vojnog logora Burnum.

Tablica 15. Cijena ulaznice za Burnum

	1./2./3./11./12	4./5./10.	6./7./8./9.
Za odrasle	30,00 kn	40,00 kn	40,00 kn
Za djecu od 7-18 godina	20,00 kn	30,00 kn	30,00 kn
Za djecu do 7 godina	gratis	gratis	gratis

Izvor: cijene ulaznica za NP Krka u 2019. URL: www.npkrka.hr (02.09.2019.)

[81] NP Krka. URL: http://www.npkrka.hr/stranice/gornji-tok-krke-newsletter/391/hr.html (26.02.2020.)
[82] Dinarides URL: https://parksdinarides.org/me/vijesti/nacionalni_park_krka_od_otkrica_amfiteatra_do_velikog_posjetiteljskog_centra_kojim_je_stazama_tekla_valorizacija_gornjeg_toka/ (27.02.2020.)
[83] Tris, neovisni novinarski portal URL http://tris.com.hr/2017/08/np-krka-pokrenuo-projekt-istrazivanja-i-valorizacije-amfiteatra-burnum/ (27.02.2020.)

7.3.5. Kninska tvrđava

Tvrđava se smjestila na južnom dijelu brda Spas još u drugoj polovici 9.stoljeća, 100 m iznad grada Knina, te spada među najveće kulturnopovijesne spomenike u Hrvatskoj.

Tvrđava je izgrađivana stoljećima. Najstariji dio izgradili su hrvatski vladari a dograđivali su ga Mlečani i Turci. U 11. stoljeću bila je prijestolnica hrvatskih kraljeva, a u 13. i 14. stoljeću Kninom vladaju feudalne obitelji Šubića i Nelipića. Snaga Nelipića slabi nakon smrti Ivana Nelipića 1344. godine, kada su njegova žena i maloljetni sin Ivan bili prisiljeni predati kralju Knin. Tvrđava je današnji izgled dobila početkom 18. stoljeća, kada je umjetnim prosjekom odijeljena od brda Spas. Podijeljena je na gornji, srednji i donji grad, međusobno povezanih mostovima. U utvrdi su se nalazile svečane dvorane, u kojoj su izdavali svoje isprave i bili smješteni sa svojim dvorjanicima kada su boravili u Kninu. Na drugom povišenom platou brda Spas kasnije je izgrađeno i drugo manje utvrđenje – kaštel Lab, u kojemu je bilo sjedište vicebana. U vrijeme sve veće opasnosti od Osmanlija ta su dva utvrđenja (kaštela) povezana.[84]

Dobar geografski položaj ovog područja omogućilo razvoj povijesti i naseljavanje raznih naroda, time i stvaranje Kninske tvrđave koja ima puno potencijala da poveća kulturni turizam i značenje kulturne baštine na području Knina i cjelokupne Šibensko-kninske županije. Ovako velika tvrđava danas, samo s maketom na ulazu, može svojim posjetiteljima ponuditi mnogo više. Šetnja tvrđavom koja nema ništa za ponuditi ili animirati gosta je jako neiskorišten potencijal koji treba jako dobro osmišljenu valorizaciju.

Turističku valorizaciju tvrđave kao kulturno-povijesne cjeline čine:[85]

- program obnove i uređenja Kaštel-Knina (sjeverni dio tvrđave) koji će prikazati doba kralja Dmitra Zvonimira,
- program uređenja otvorenih površina u smislu zaštite kompleksa kroz novi vid upotrebe i ponude (terase, odmarališta, vidikovci i sl.)
- uređenje centralnog trga; nova pozornica, suvenirnica, novi sadržaji u cilju promidžbe i prodaje autohtonih proizvoda i usluga (zanata) šireg kninskog područja,
- uređenje Loredanovih vrata, popratnog parkirališta i arheološkog parka Podgrađe,
- izgradnja nove rasvjete na tvrđavi,

[84] Npkrka. URL: http://www.npkrka.hr/stranice/kninska-tvr%C4%91ava-newsletter/458/hr.html (27.02.2020:)
[85] Kninski muzej. URL: http://kninskimuzej.hr/valorizacija/ (02.08.2019.)

- program uređenja Bandjere kroz zaštitu kompleksa kao i uređenja prostora sa spomenikom prvom predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, za potrebe suvremenog korištenja,
- sanacija i obnova ruševnih zgrada na tvrđavi i upotreba tog prostora za nove sadržaje,
- konstruktivna i građevinska sanacija zidina i predzidina kninske tvrđave.

Cijena ulaznica za odrasle osobe iznosi 30,00 kn, za organizirane grupe 20,00 kn, te za stručno vodstvo grupe 200,00 kn, besplatan ulaz imaju, uz predočene iskaznice: članovi ICOM-a, HMD-a, HR branitelji, djeca mlađa od 12 godina, te osobe s prebivalištem u Kninu.[86]

[86] General data. URL: http://kninskimuzej.hr/en/general-data/ (02.08.2019.)

8. ANKETNO ISTRAŽIVANJE PREPOZNATLJIVOSTI MATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE ŠIBENSKO-KNINSKE ŽUPANIJE NA UZORKU STANOVNIŠTVA REPUBLIKE HRVATSKE

Istraživanje ovog anketnog upitnika napravljeno je radi uočavanja koliko je populacije Republike Hrvatske upoznato s materijalnom kulturnom baštinom na području Šibensko-kninske županije. U ovoj anketi je sudjelovalo 60 osoba u dobi od 20 do 50 godina. Ispitivanje se provodilo nasumičnim odabirom putem društvenih mreža. Ispitanici su trebali iskreno zaokružiti odgovor koji oni smatraju točnim.

8.1. Anketni uputnik

Ljubazno Vas molin da izdvojite dio vremena i odgovorite na pitanja kojim će se ispitivati poznavanje materijalne kulturne baštine Šibensko-kninske županije. Vaši odgovori doprinijeti će istraživanju koji se provodi u svrhu izrade diplomskog rada. Unaprijed zahvaljujem.

1. Jeste li ikada posjetili Šibensko-kninsku županiju?

a) da b) ne

2. Koji je Vaš razlog posjete Šibensko-kninske županije? (za one koji su pozitivno odgovori na 1. pitanje)

a) kulturni b) odmorišni c) poslovni d)ostalo

3. Što je za Vas ostavilo najbolji utisak od materijalne kulturne baštine u Šibensko-kninskoj županiji? (za one koji su pozitivno odgovori na 1. pitanje)

a) tvrđava sv Mihovil b) tvrđava Barone c) tvrđava sv. Ivana

d) vojni logor Burnum e) utvrda Nečven f) katedrala sv. Jakova

g) Kninska tvrđava h) nisam razgledavao/la

4. Kada se prvi put spominje Šibenik?

a) 1066.g. b) 1077.g. c)1055.g. d) ne znam

5. Koja se znamenitost nalazi na listi UNESCO-a u Šibensko-kninskoj županiji?

a) tvrđava Barone b) tvrđava sv. Mihovil c) katedrala sv. Jakova

6. Koji je svetac zaštitnik grada Šibenika?

a) Ivan b) Mihovil c) Krešimir d) Ante

7. Šibensko-kninska županija ima 11 srednjovjekovnih utvrda, 230 kulturnih spomenika i 600 arheoloških lokaliteta. Da li je ova tvrdnja točna?

a) da b) ne

8. Koja je materijalna baština uvrštena na UNESCO-ov popis svjetskog kulturnog nasljeđa 2017.g.?

a) tvrđava sv Mihovil b) tvrđava Barone c) tvrđava sv. Ivana d) utvrda sv. Nikole

9. Kako se još naziva grad Šibenik?

a) Krešimirov grad b) Ivanov grad c) Mihovilov grad

10. Koji je najprepoznatljiviji simbol Šibenika?

a) šibenska krpa b) kupola sv. Jakova c) šibenska kapa

11. Koji se međunarodni festival odvija u Šibeniku?

a) dječji b) folklorni c) kulinarski

12. Kako se jos izvornije naziva tvrdava barone?

a) tvrđava Šubićevac b) tvrđava Zrinevac c) tvrđava Maniverac

13. Ocijenite raznolikost kulturne ponude Šibensko-kninske županije od 1 do 5.

a) 1 b) 2 c) 3 d) 4 e) 5

14. Smatrate li da se materijalnom kulturnom baštinom u Šibensko-kninskoj županiji aktivno i pravilno upravlja?

a) da b) ne

15. Da li cijena ulaznica opravdava kvalitetu materijalne kulturne baštine u Šibensko-kninskoj županiji?

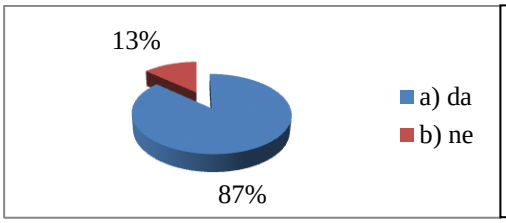
a) da b) ne c) djelomično

16. Da li bi ponovno posjetio/la materijalnu kulturnu baštinu Šibensko-kninske županije?

a) da b) ne

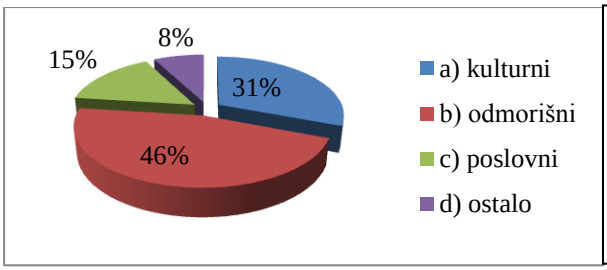
8.2. Rezultati anketnog upitnika

1. Jeste li ikada posjetili Šibensko-kninsku županiju?

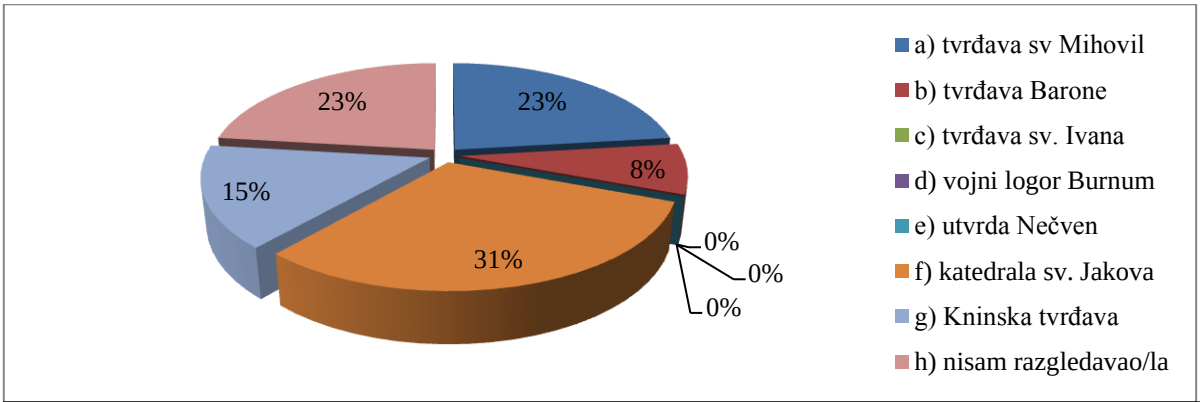
- 52 ispitanika je odgovorilo **a)**
- 8 ispitanika je odgovorilo **b)**

2. Koji je Vaš razlog posjete Šibensko-kninske županije? (za one koji su pozitivno odgovori na 1. pitanje)

- 16 ispitanika odgovorilo **a)**
- 24 ispitanika odgovorilo **b)**
- 8 ispitanika odgovorilo **c)**
- 4 ispitanika odgovorilo **d)**

3. Što je za Vas ostavilo najbolji utisak od materijalne kulturne baštine u Šibensko-kninskoj županiji? (za one koji su pozitivno odgovori na 1. pitanje)

-12 ispitanika je odgovorilo **a)**

- 4 ispitanika je odgovorilo **b)**

- Nijedan od ispitanika nije odgovorio **c)**

- Nijedan od ispitanika nije odgovorio **d)**

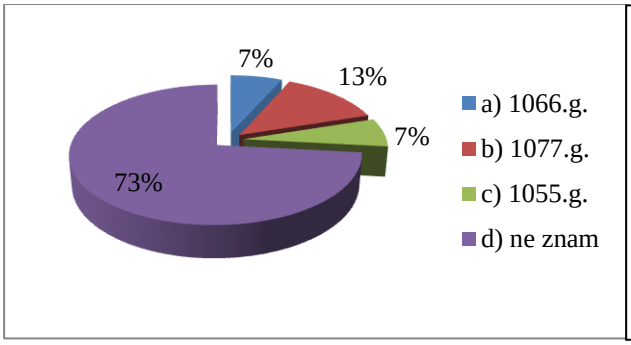
- Nijedan od ispitanika nije odgovorio **e)**

- 16 ispitanika je odgovorilo **f)**

- 8 ispitanika je odgovorilo **g)**

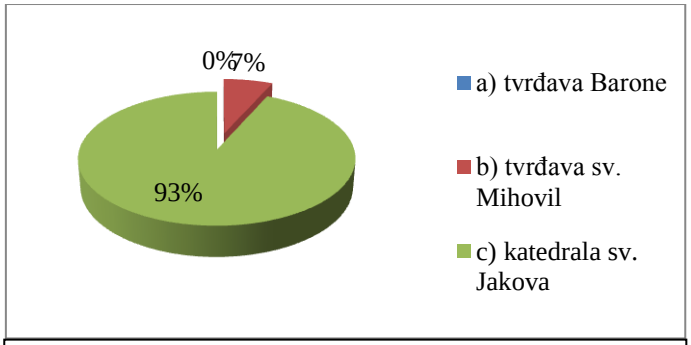
- 12 ispitanika je odgovorilo **h)**

4. Kada se prvi put spominje Šibenik?

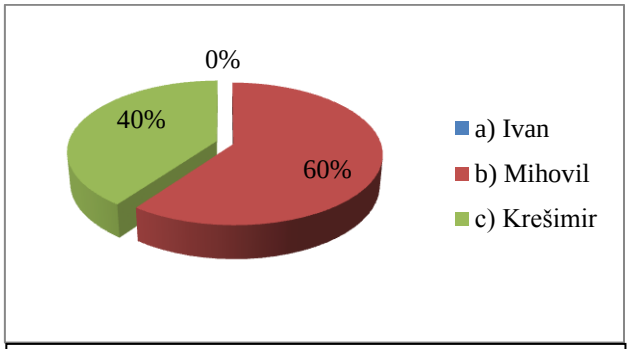
- 4 ispitanika odgovorilo je **a)**
- 8 ispitanika odgovorilo je **b)**
- 4 ispitanika odgovorilo je **c)**
- 44 ispitaniko odgovorilo je **d)**

5. Koja se znamenitost nalazi na listi UNESCO-a u Šibensko-kninskoj županiji?

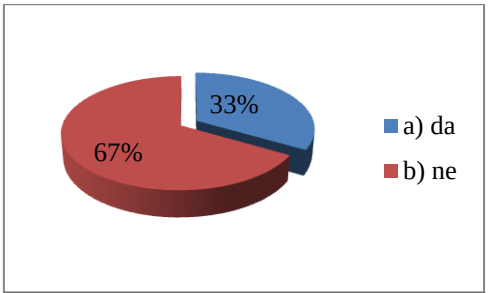
- Nijedan od ispitanika nije odgovorio **a)**
- 4 ispitanika je odgovorilo **b)**
- 56 ispitanika je odgovorilo **c)**

6. Koji je svetac zaštitnik grada Šibenika?

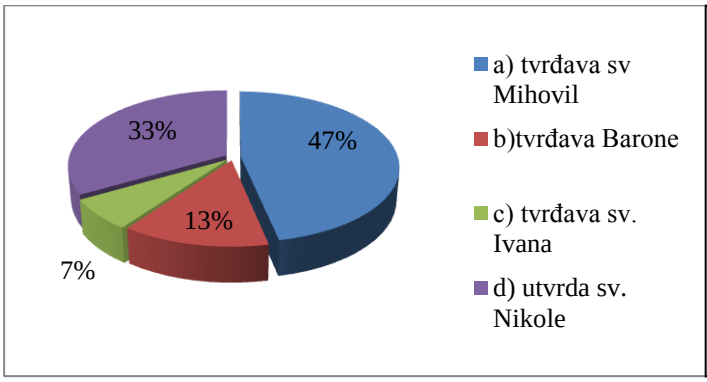
- Nijedan od ispitanika nije odgovorio **a)**
- -9 ispitanika je odgovorilo **b)**
- -6 ispitanika je odgovorilo **c)**

7. Šibensko-kninska županija ima 11 srednjovjekovnih utvrda, 230 kulturnih spomenika i 600 arheoloških lokaliteta. Da li je ova tvrdnja točna?

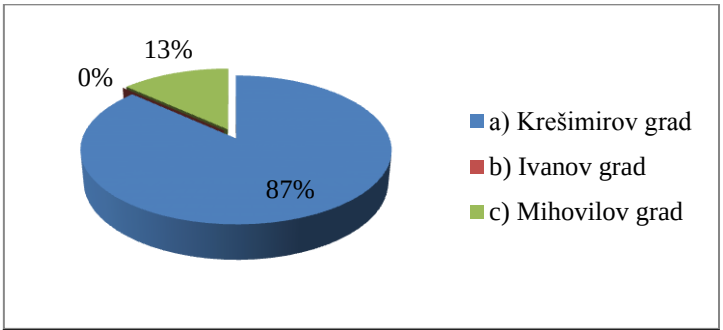
- 20 ispitanika je odgovorilo **a)**
- 40 ispitanika je odgovorilo **b)**

8. Koja je materijalna baština uvrštena na UNESCO-ov popis svjetskog kulturnog nasljeđa 2017.g.?

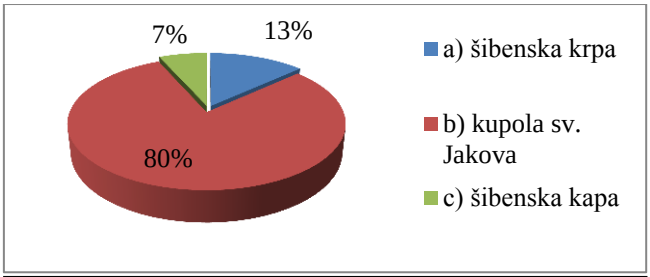
- 28 ispitanika je odgovorilo **a)**
- 8 ispitanika je odgovorilo **b)**
- 4 ispitanika je odgovorilo **c)**
- 20 ispitanika je odgovorilo **d)**

9. Kako se još naziva grad Šibenik?

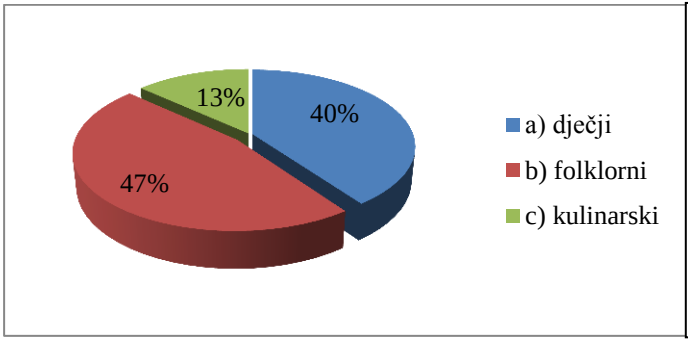
- 52 ispitanika je odgovorilo **a)**
- Nijedan od ispitanika nije odgovorilo **b)**
- 8 ispitanika je odgovorilo **c)**

10. Koji je najprepoznatljiviji simbol Šibenika?

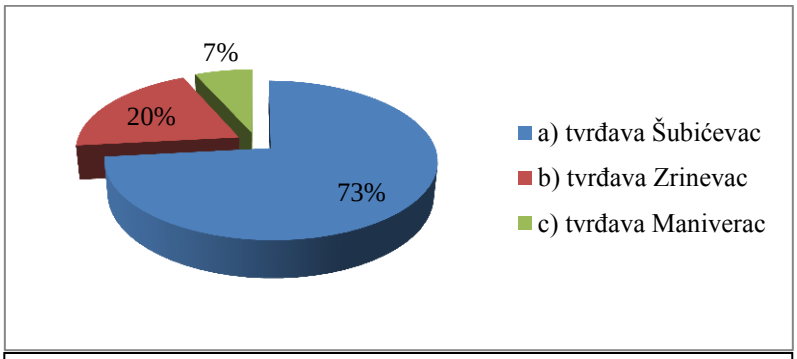
- 8 ispitanika je odgovorilo **a)**
- 48 ispitanika je odgovorilo **b)**
- 4 ispitanika je odgovorilo **c)**

11. Koji se međunarodni festival odvija u Šibeniku?

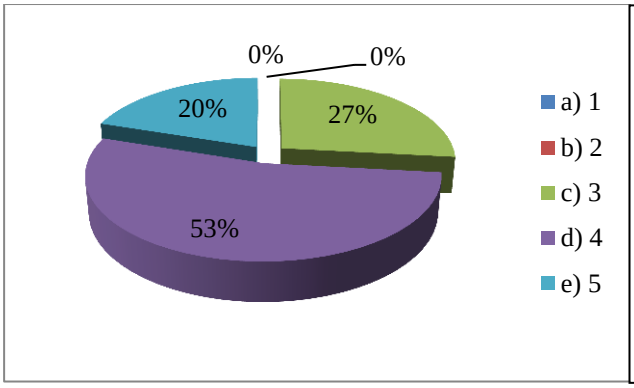
- 6 ispitanika je odgovorilo **a)**
- 7 ispitanika je odgovorilo **b)**
- 2 ispitanika je odgovorilo **c)**

12. Kako se jos izvornije naziva tvrdava barone?

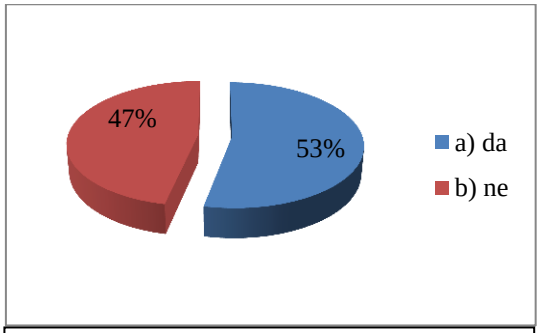
- 44 ispitanika je odgovorilo **a)**
- 12 ispitanika je odgovorilo **b)**
- 4 ispitanika je odgovorilo **c)**

13. Ocijenite raznolikost kulturne ponude Šibensko-kninske županije od 1 do 5.

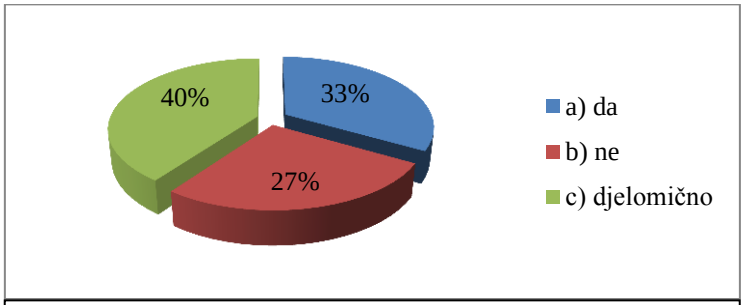
- Nijedan od ispitanika nije odgovorio **a)**
- Nijedan od ispitanika niije odgovorio **b)**
- 16 ispitanika je odgovorilo **c)**
- 32 ispitanika je odgovorilo **d)**
- 12 ispitanika je odgovorilo **e)**

14. Smatrate li da se materijalnom kulturnom baštinom u Šibensko-kninskoj županiji aktivno i pravilno upravlja?

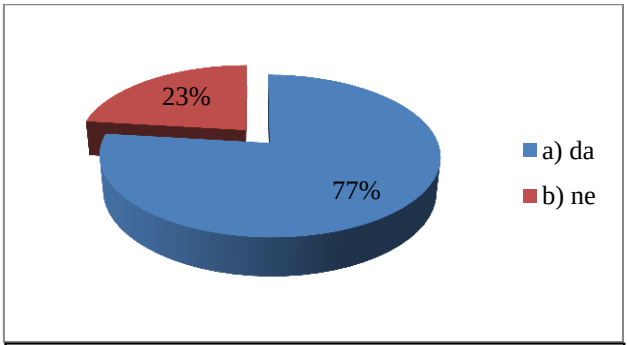
- 32 ispitanika je odgovorilo **a)**
- 28 ispitanika je odgovorilo **b)**

15. Da li cijena ulaznica opravdava kvalitetu materijalne kulturne baštine u Šibensko-kninskoj županiji?

- 20 ispitanika je odgovorilo **a)**
- 16 ispitanika je odgovorilo **b)**
- 24 ispitanika je odgovorilo **c)**

16. Da li bi ponovno posjetio/la materijalnu kulturnu baštinu Šibensko-kninske županije? (za one koji su pozitivno odgovori na 1. pitanje)

- 40 ispitanika je odgovorilo **a)**
- 12 ispitanika je odgovorilo **b)**

8.3. Analiza provedene ankete

Provedena anketa rezultirala je zaključcima koji se odnose na poznavanje i valorizaciju materijalne kulturne baštine te koliko stanovništvo cijeni i poštuje kulturu na svom području. Kulturni turizam je osobito bitan za daljnji razvoj, dok su stanovnici dio tog procesa i njihova uloga u kulturi je osobito važan ćimbenik.

Iz ankete se vidi da je 87% ispitanika posjetilo Šibensko-kninsku županiju, što je dobar pokazatelj ali samo je njih 31% zanimala kultuna baština, dok je najveći udio (46%) ispitanika putovao zbog odmorišnih razloga. A kad se ubaci i podatak da skoro četvrtina posjetioca (23%) nije uopće zainteresirano za razgledavanje za materijalne kulturne baštine koja je na tom području uvelike razvijena, onda se ne može puno očekivati od takvoga mentaliteta. Svi koji su posjetili Šibensko-kninsku županiju su prepoznali i najviše su im se dojmile znamenitosti opće poznate kao katedrala sv. Jakova (31%) i tvrđava sv. Mihovil (23%). Druge znamenitosti su posjetili u jako malem broji ili uopće neznaju da postoje. Zaključak ove analize može biti velika nezainteresiranost ljudi za dublje proučavanje kulturne baštine ili nedovoljna aktivnost i upravljanje svih kulturno materiijalnih znamenitosti. Što se tiče samog znanja o kulturnoj baštini Šibensko-kninske županije možemo utvrditi da nismo dobro upoznati sa vrijednostima koje nas okružuju. Saznanje da je katedrala sv. Jakova

uvrštena na UNESCO-vu listu, od ponuđena još dva kriva odgovora, znala je većina (93%), dok na pitanje o materijalnoj kulturnoj baštini koja je uvrštena 2017. g., nisu znali točan odgovor. Poznata tvrđava sv. Mihovila bila je na prvom mjestu sa 47% glasova, najvjerovatnije zbog toga što su čuli za nju, dok je utvrda sv. Nikole imala samo 33%. Ljudi imaju neko znanje o kulturi svog područja ali nisu dovoljno željni informacija koja se odnosi na tu temu i samim time nisu upućeni u nova saznanja, već samo površinski znaju. Na malo dublja pitanja, ispitanici nisu znali odgovore što potvruje prijašnju izjavu. Što se tiče kulturne raznolikosti, većina ispitnika (53%) je odgovorila sa vrlo dobar, što bi značilo da je jako raznolika ponuda ali da tu još ima mjesta napretku. Uvijek se može bolje i jače, a sadašnja situacija je jako dobra. Na pitanje o upravljanju materijalnom kulturnom baštinom, ispitanici nisu bili složni. 53% ispitanika je odgovorilo pozitivno, dok je ostatak (47%) odgovorio negativno. Pravi odgovor se nalazi na pola puta, što bi značilo da dosadašnje planiranje, odnosno aktivno upravljanje je bilo zadovoljavajuće ali tu još ima dosta posla i potencijala za napredak. Zaključno svemu, 77% posjetioca bi se ponovno vratilo u Šibensko-kninsku županiju, što nam govori da unatoč neznanju stanovnistva, svejedno bi pružili sebi novo iskustvo da malo bolje prouče kulturnu baštinu. Osim ulaganja, planiranja, valorizacije i očuvanja kulturne baštine određenog područja potrebno je i lokalno stanovništvo čiji je zadatak da cjeni, poštuje i uči o znamenitostima svog područja. Kako će drugi vrednovati ono čemu ni mi ne pridajemo veliku pozornost ni važnost.

9. ZAKLJUČAK

Cilj rada bio je determinirati i prikazati valorizaciju najznačajnije kulturne baštine u Republici Hrvatskoj, jer dolazak sve više obrazovanijih i kulturno osviještenijih turista utjecali su na pojavu pojačane valorizacije kulturne baštine, a samim time i na potrebu za implementacijom koncepta održivog turizma koji je danas prepoznat kao jedan od najperspektivnijih u planiranju razvitka područja s velikim kulturnim potencijalima. U tome posebno mjesto zauzimaju dobra na popisu svjetske kulturne baštine te je stoga pravilno upravljanje i iskorištavanje kulturnih resursa poglavito u povijesnim gradovima kao i sama svijest o potrebi zaštite baštine iznimno važno pri planiranju daljnjeg turističkog razvitka na takvim područjima.

U radu je dan osvrt na važnost turizma kao gospodarskog fenomena koji je sve prisutniji u gospodarstvu Hrvatske te je istaknut značaj kulturnog turizma kao sve brže rastuće grane turizma. Zahvaljujući brojnoj nasljeđenoj baštini Hrvatska ima velik potencijal da pomnim upravljanjem i valorizacijom razvija kulturni turizam. Spoznaj o važnosti kulture dobiva na sve većoj važnosti i to se može najbolje prikazati na primjeru Šibensko-kninske županije. Iz rada se može uočiti njihova organiziranost, trud i kreativnost da baštinu pretvore u jedinstven proizvod na tržištu. Prateći trendove uspijeli su osnažiti svoju ponudu, a samim time i ući u novu granu turizma koji sa sobom nosi mnoštvo prednosti.

Shodno tome, sredstva iz proračuna Europske unije daju se na raspolaganje onima koji se zalažu za očuvanje svoju kulturne baštine i imaju jasnu viziju upravljanja istom. U R. Hrvatskoj se sve više iskorištavaju bespovratna sredstva za revitalizaciju kulturnih dobara. Kao primjer dobre prakse također se ističe Šibensko-kninska županija koja je iz EU fondova obnovila svoj fotifikacijski sustav u Šibeniku. Njihovo prepoznavanje i vrjednovanje kulturne baštine dovelo je do angažiranosti da ostvare bolju budućnost te iskoriste europska sredstva kao jak „vjetar u leđa“.

Kulturni turizam postaje sve značajniji kriterij ocjene kvalitete i stupnja razvijenosti turističke ponude određenog područja. S obzirom na to da turizam pridonosi cjelokupnom gospodarskom razvoju, turistička valorizacija kulturne baštine koja je nastajala tijekom niza stoljeća treba biti jedan od primarnih ciljeva.

Zaključno, valorizacija i upravljanje kulturnom baštinom u Republici Hrvatskoj moglo bi se definirati da je na zadovoljavajućem nivou te da smo sve svjesniji važnosti očuvanja kulturne

baštine za daljnji razvoj, poglavito u kontekstu turizma, iako još ima puno prostora za poboljšanje svih aspekata koji su u vezi sa konkretnim upravljanjem kulturnom baštinom.

LITERATURA

Knjige

1. Babić, I. (1994.) Od ubavog do gubavog: Antropološko shvaćanje spomenika, Split: Književni krug
2. Cambj N., Glavičić M., Maršić D., Miletić Ž., Zaninović J. (2012.) Arheologija kao prednost na zaštićenom području, Šibenik: Buk – glasnik JU „NP Krka“
3. Geić, S. (2011.) Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu
4. Jelinčić, D. A (2008.g) Abeceda kulturnog turizma, Zagreb: Meandarmedia
5. Jelinčić, D.A. (2010). Kultura u izlogu, Zagreb: Meandarmedia,
6. Middleton, V. T. C., Clarke, J. (2002) Marketing in travel and tourism, Oxford: Butterworth Heinemann
7. Orak, S. (2006.) Hrvatski turizam: plavo-bijelo-zeleno, Zagreb: Institut za turizam
8. Razović M. (2009) Obilježja ponude kulturnog turizma dalmatinskih županija, Split: Turistička zajednica županije Splitsko dalmatinske

Članci

1. ICOMOS (1999), International Cultural Tourism Charter, Principles and guidelines for managing tourism at places of cultural and heritage significance, Charter Principles, Pariz: ICOMOS International Cultural Tourism Committee, str. 17-20.
2. Institut za turizam (2009). TOMAS Kulturni turizam 2008. Zagreb: Institut za turizam
3. McKercher, B. (2002) Towards a Classification of Cultural Tourists, research article, International Journal of Toursim Research, str. 32.-33.
4. Međunarodni ugovori, Narodne novine 12/93
5. Međunarodni ugovori, Narodne novine 4/04 i 9/04
6. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Narodne novine 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09,98/15, NN 88/10, 61/11 , 25/12, 136/12 , 157/13,152/14, 44/17 i 90/18
7. Zakon o obnovi spomeničke cjeline Dubrovnika i drugih nepokretnih kulturnih dobara u okolici Dubrovnika, Narodne novine 21/86, 33/89, 26/93, 128/99, 19/14, 32/14, 99/14

Internet izvori:

1. Adriagate.hr. URL: https://www.adriagate.com/Hrvatska-hr/UNESCO-spomenici-Povijesni-grad-Trogir-Hrvatska
2. Arheologija mediteranskog krajolika URL: http://starogradsko-polje.net/
3. Assessing the Values of Cultural Heritage. URL: https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/assessing.pdf
4. Centar za industrijsku baštinu. URL: http://cib.uniri.hr/revitalizacija-kulturne-i-industrijske-bastine/
5. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. UNESCO. URL: http://whc.unesco.org/en/conventiontext/
6. Dinarides URL: https://parksdinarides.org/me/vijesti/
7. Dw.com. URL: https://www.dw.com/hr/ste%C4%87ci-izuzetno-vrijedni-spomenici-kulture/a-18082435
8. Europski strukturni i investicijski fondovi. URL: https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/
9. General data. URL: http://kninskimuzej.hr/en/general-data/
10. Hebrang Andrija: život i nestanak. URL: http://www.andrija-hebrang.com/povijest1.htm
11. Kninski muzej. URL: http://kninskimuzej.hr/valorizacija/
12. Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine. URL: http://www.arhivtk.ba/wp-content/uploads/2015/01/
13. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59500
14. Leksikonski zavod Miroslav Krleža. URL: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34552
15. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. URL: http://www.minkulture.hr/default.aspx?id=6

16. MorskiHR, Jadranski web portal. URL: https://morski.hr/2019/12/06/sveti-nikola-spektakularna-otok-tvrdava-kod-sibenika/
17. Muzej grada Splita. URL: http://www.mgst.net/info/
18. Muzej Starog Grada. URL: https://msg.hr/starogradsko-polje-i-stari-grad-unesco-svjetska-bastina/
19. Narod.hr. URL: https://narod.hr/kultura/upoznajmo-eufrazijevu-baziliku
20. Nova akropola, za boljeg čovjeka i bolji svijet. URL: https://nova-akropola.com/kulture-i-civilizacije/tragom-proslosti/stecci/
21. NP Krka. URL: http://www.npkrka.hr/stranice/gornji-tok-krke-newsletter/391/hr.html
22. Otok Hvar portal. URL: http://www.otok-hvar.com/hr/stari-grad-kroz-povijest
23. Pini. URL: http://www.pini.hr/burnum.php
24. Proleksis enciklopedija. URL: http://proleksis.lzmk.hr/33149/
25. Putovnica.net.. URL: https://www.putovnica.net/odredista/hrvatska/sibenik/sto-posjetiti-znamenitosti-u-sibeniku/sibenska-katedrala-sv-jakova
26. Razvojna agencija Šibensko-kninske županije. URL: http://www.rra-sibenik.hr/stranice/o-turizmu-i-bastini/52.html
27. SAFU. URL: https://www.safu.hr/hr/o-safu/primjeri-eu-projekata-u-rh/operativni-program-konkurentnost-i-kohezija/list/integrirani-razvojni-program-virovitice-5-do-12-za-dvorac
28. Službene stranice Grada Trogira. URL: http://www.trogir.hr/GradTrogir/o-trogiru/trogir-kroz-povijest
29. Splitska turistička zajednica: https://visitsplit.com/hr/448/dioklecijanova-palaca
30. Središnja agencija za financiranje i upravljanje. URL: https://www.safu.hr/hr/esi-fondovi
31. Stari Grad TZ URL: http://www.stari-grad-faros.hr/starogradsko-polje-1.aspx
32. Stav. URL: https://stav.cenzura.hr/gdje-je-nestao-plan-upravljanja/
33. Šibenska biskupija. URL:: http://www.sibenska-biskupija.hr/katedrala-svetog-jakova/
34. Tris, neovisni novinarski portal. URL: http://tris.com.hr/2013/12/na-sibenskoj-utvrdi-sv-ivana-atrakcije-zeleni-labirint-igracke-koje-proizvode-energiju-zracni-tramvaj/

35. Turistička zajednica grada Dubrovnika . URL: http://www.tzdubrovnik.hr/news/znamenitosti/znamenitosti.html

36. Tvrđava kulture Šibenik. URL: https://www.tvrdjava-kulture.hr/hr/tvrdava-sv-mihovila/za-posjetitelje/

37. Tvrđava sv. Nikole. URL: https://www.kanal-svetog-ante.com/hr/posjet-tvrdavi-sv-nikole/informacije-o-tvrdavi

38. Usp. Kusin, Vesna. Hrvatski spomenici svjetske baštine. Hrvatski iseljenički zbornik (2004). URL: http://www.matis.hr/zbornici/2004/hr/bas1.htm

39. Wikipedia. URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/SWOT_analiza

40. Zakon.hr. URL: https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara

41. Župa Uznesenja Blažene Djevice Marije - Katedrala Poreč. URL: https://www.zupaporec.com/eufrazijeva-bazilika.html

PRILOZI

Popis slika:

Slika 1. Povijesni kompleks Splita

Slika 2. Stari grad Dubrovnik

Slika 3. Eufrazijeva bazilika

Slika 4. Povijesna jezgra Trogira

Slika 5. Katedrala sv. Jakova

Slika 6. Starogradsko polje

Slika 7. Stećci

Slika 8. Utvrda sv. Nikole

Slika 9. Obrambeni sustav Zadra

Popis tablica:

Tablica 1. Raspodjela alokacije iz ESI fondova za RH 2014.-2020.

Tablica 2. Cijena ulaznica za podrume Dioklecijanove palače

Tablica 3. Cijena ulaznica za gradske zidine

Tablica 4. Broj prodanih karata po mjesecima i godinama za dubrovačke zidine

Tablica 5. Cijena ulaznica za Eufrazijevu baziliku

Tablica 6. Cijena ulaznica za staru jezgru Trogira (kula Kamerlengo)

Tablica 7. Cijena ulaznice za tvravu sv. Nikole

Tablica 8. Obilježja posjetitelja kulturnih atrakcija i događanja u Hrvatskoj

Tablica 9. Prikaz swot analize

Tablica 10. Broj ulaznica po cjenovnim kategorijama u 2017. g.

Tablica 11. Cijena ulaznice na tvrđavu sv. Mihovila 2019. g.

Tablica 12. Broj ulaznica po cjenovnim kategorijama u 2017.

Tablica 13. Cijena ulaznice na tvrđavu Barone u 2019.g.

Tablica 14. Financijski pokazatelji za 2017. godinu – sv. Mihovil i Barone

Tablica 15. Cijena ulaznice za Burnum

Popis grafova:

Graf 1. Broj posjetitelja šibenskih tvrđava 2014. – 2018.